

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

İKTİSAT DERGİSİ

OCAK 1968

SAYI 43

CİLT : 8

250 KURUŞ

UNKAPANI - Atatürk Bulvarı - Manifaturacılar Çarşısı 3501 - 3502

YENİ BÜROSUNDA HİZMETİNİZDEDİR

Telefonlarımız : 22 35 73 - 27 72 53 olup değişmemiştir.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrî sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İctimai ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

C İ L T : VIII

S A Y I : 43

O C A K 1968

Flatı : 2.5 TL.

Yıllık: 30-6 Aylık: 15 TL.

Sahibi : Cemiyet Adına OKTAY EMED

Yazı İşleri Müdürü : NİHAT BATUR

İdare Müdürü : FARUK ÇEHRELİ

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03

Basıldığı yer : YENİLİK BASİMEVİ

YAZI HEYETİ :

İstanbul

Fazıl AYVERDİ
Nihat BATUR
Solmaz BURAL
Faruk ÇEHRELİ
Alpay ERDOĞAN
Zeki ERGİNSU
Şemsettin GÜLER
Atalay ŞAHİNOĞLU
Gül TURGUT
Rıdvan YÜKSELEN

Ankara

İmren AYKUT
Oktay EMED
Hamdi MEHTER
Fahrettin TUNÇÖZ
Meliha TURKAN

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ..... * * *
3. 4. Sanayi Kongresi ..... Zeki ERGİNSU
8. Ayın Ekonomik Olayları ..... Faruk ÇEHRELİ
13. Sanayi Kongresi Hakkında ..... Atalay ŞAHİNOĞLU
15. Devlet Sistemleri Karma Ekonomi ve
İktisadî Devlet Teşek. Özerkliği ..... Suha AKSOY
20. Türkiyede İş gücü Yönünden Grev
hakkı ..... Muallâ ERTAN
26. Kooperatifle Kanununun Getireceği
Yenilikler ..... Reha BAYBEK
28. Şehirleşme ve Ekonomik Gelişme ..... Orhan BULDAÇ
34. Dünya Buğday Üretim ve Ticaretinde
Son Gelişme ..... Dr. Nazif KUYUCUKLU
37. Gelir Vergisinde Cibayet Usulü ..... Ekrem GÜRCAN

Derginin Sesi!..

**Sevgili ve Değerli
Okuyucularımız.**

*Yeni Yılıınız ve
Bayramınız kutlu
Olsun*

*Sevgi ve Saygılarımızla
İktisat Dergisi*

Ekonomik Durum

4. Sanayi Kongresi

Zeki ERGİNSU

10.1.1967 tarihinde başlayan 4. Türkiye Sanayi Kongresi - Ankara Odalar Birliği Kongferans Salonunda açıldı; üç gün devam etti.

Biz, bu Kongrede Sanayicilerin tekliflerini, tenkidlerini ve bu görüşmelerin ışığı altında düşündüklerimizi izaha çalışacağız.

Usul haline gelen bu kongrelerin yapılmasında şüphesiz sayısız faydalar vardır.

Kongrenin açılış konuşmasını yapan sayın Başbakan, sanayiın ehemmiyetini gayet veciz ifade etmiştir. «Motorsuz, Türk Sanayii düşünülemez», sözü ile sanayiın nereden başlayacağını göstermiştir.

İlk tebliğ, İst. Sanayi Odasından Sayın Adnan Bensele tarafından verilmiştir. Bu tebliğde «bugünkü şartlar altında bir sanayi işletmenin kurulmasına tipik misal»

Sayın konuşmacı Türkiye'nin bugünkü durumundan yakınlıkla şöyle konuşmuştur : —« Alem uzaya giderken bir tersine gitmişiz. Deveküşünü örnek tutup başımızı batağa gömmüşüz. Kimimiz bitmez tükenmez çile doldururken, kimimizde bol bol nutuk çekmiştir. Bundan son-

ra sanayileşmede, tipik bir işletmenin kurulmasındaki güçlükler dile getirilmiştir. Belediye ile, Sağlık teşkilatı ile, Bölge Çalışma Müdürlüğü ile, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile, Emek gücü tedarik ile, Ham ve Yardımcı madde temini ile, Mali mevzuat ile, Bölge Sanayi Müdürlüğü ile, Sanayi Odası ile ilgili güçlüklerden bahsedilmiştir.

2. Tebliğ, Sayın Sıtkı Çiftçi tarafından «Sanayiın Vergi Politikası ile teşviki» :

Türkiye'de tasarruf az olduğundan, sermayede mahdud kalıyor. Tedavüldeki para, fert başına 250.- liradır. Bu nisbet fakirliğimizi ifadeye yeter.

Kıt olan sermayemizi, millî ekonomiyi en yararlı alanda hizmete sokmamız zardır. Dış dünyadaki tecrübeler gösteriyor ki kalkınmada sanayi sahasındaki ran tabilite bütün branşlardan yüksektir. Bu itibarla sanayiın vergi politikasıyla teşviki elzemdir. Yalnız, her sanayiın değil millî bünyeye uygun sanayi himaye edilmelidir. Bunu da ihtisas sahibi bir komisyon seçmelidir.

Vergi politikamızda, dünyanın her yerinden mükellef aleyhine hazine lehine

olan hükümler alınmıştır. Bu sebeple bir sistemden mahrumdur.

Şu tarz prensipler üzerinde durmak da fayda vardır:

1) Şirket kurma masrafları azaltılmalıdır. Bugün bu masraflar sermayenin % 2'sini tutmaktadır.

2) Sınai şirketler müsaade edilen veya müseccel sermaye sistemi üzerinden kurulmalıdır. Çünkü iç hacmi genişledikçe mukavelenamenin tadil edilmesi lüzumu hasıl oluyor. Bu da çok masraflıdır.

3) Vergi ödemede, özel-resmî sektör vergi yükü eşit olmalıdır.

a) Özel sektörde vergi yükü % 68

b) İktisadi Devlet Teşekküllerinde vergi yükü % 35

4) Oto finansmana imkân verilmelidir. Sınai şirketlerde ihtiyatlar ve dağıtılmıyan kârlar meselâ: sermayenin beş mislini geçmemek üzere yatırımda veya işletmede kullanılmalıdır. Bu ihtiyatlardan vergi alınmamalıdır.

5) Sermaye Piyasasının gelişmesine imkân verilmelidir.

Bunun için :

a) İştirak kazancındaki vergi teker rürlü önlenmelidir. Meselâ: Kurumlar vergisine tabi bir kurum, diğer bir kuruma ortak olursa, ortak olduğu kurumdaki hissesi, kuruluşta veya bir yıl evvelden % 10'dan aşağı ise tekrar kurumlar vergisi verir.

b) Hisse senetlerinin satışından doğan kazançlardaki vergi mükerrerliği önlenmelidir.

c) Bedelsiz hisse senetlerindeki ve Tasarruf Bonosundaki vergi mükerrerliği önlenmelidir.

d) Banka iştiraklerinden gider vergisi alınmamalıdır.

e) Menkul sermaye zararı kabul edilmelidir.

f) Temettu gelirleri vergiden istisna edilmelidir.

g) Bağış ve yardımların tamamı vergi indirimine tabi olmalıdır.

h) Tahvil ve hisse senedi alanlar beyannameye tabi tutulmamalıdır.

i) Gümrük vergilerinde muafiyet, taksitle ödeme formalite kolaylığı tanınmalıdır.

3. Tebliğ, sayın Hulki Alisbah tarafından «Sanayi, vergiler dışındaki problemleri»

Sermayenin kaynağı bulunan kâr ve tasarruf, müterakki vergi nisbetleri yüzünden azalmaktadır. Holding ve yatırım şirketlerinin kuruluş ve işleyişleri kolaylaştırılmalıdır.

Yabancı sermaye konusunda, yabancı sermayeyi teşvik komitesi çalışmaları yeterli değildir. Sanayide Otofinsman çok mühimdir. Otofinsman'ın yeni bir kazanç yaratacağı dikkate alınarak, bu mevzuda güçlük yaratan hükümler yeniden gözden geçirilmelidir. Fevkalâde ihtiyatların vergi mükellefiyeti, yalnız kurumlar vergisine hasredilerek stopajdan kurtarılmalıdır. Sosyal Sigortalar Kurumunun geniş kaynaklarından, Sanayi Bakalarının çıkaracağı tahvillerle plase etmekde fayda vardır.

Dış krediler kifayetsizdir. Amerikan karşılık fonundan açılan krediler, bundan ancak muayyen nisbette Amerikan iştiraki olan firmalar istifade edebilir. DLF ve Avrupa Yatırım Bankasından temin edilecek kredilerden Özel Sektör büyük projeler olmadan ve Devlet müzaharetini temin etmeden bu kredilerden istifade pek kolay değildir. Bunların Sınai Kalkınma Bankasının menabiini takviye yoluyla millî sanayie aktarılması daha pratik olur. Yabancı hissedarların Türkiye'deki iştirakleri lehine açtıkları veya temin ettikleri kredilerde vardır. Ayrıca, hariçte çok sıkı münasebeti olan ve mal aldıkları

memleketten mal mukabili krediler temin edilir. Fakat dış ticaret rejimi bu imkânları adeta ortadan kaldırmaktadır.

Gümrük Mevzuatı ile ilgili olarak, imalat sanayiinde fiktif antrepo rejimin den faydalanan sanayii müessesesinin gümrük vergisini, antrepodan imalâta verirken değil, imalâtтан satışa sevkederken ödemesi sanayiciye geniş ölçüde fayda sağlar. Ezcümle :

- a) Döner sermaye ihtiyacı azalır.
- b) Stoklara fazla para bağlanmasını önler.
- c) Faiz yükü azaldığından, maliyet ucuzlar.
- d) Formalite basitleşir.

İŞ MEVZUATIYLA İLGİLİ DURUMLAR:

- a) Sigorta primleri yüksektir. %17-19 arasındır.
- b) Kıdem tazminatı mükellefiyeti, iş vereni tehdit eden bir konu halinden çıkarak, başlıbaşına bir sigorta konusu yapılmalıdır.
- c) Hastalık sigortasının tatbikatı, iş verene geniş bir yedek kadro bulundurmak zarureti yüklüyor.

d) Verimli yıllarda işçi lehine yapılan munzam tediyeleerin, müteakip yıllarda muktesep hak kazanmamalı.

Sanayiide Araştırma ve Eleman Yetiştirme : Sanayimiz, tekniğin tekâmülünü ve yeni buluşları takip ve tatbikden yoksundur. Bunun sebebi teknik eleman yetersizliği ve malî imkânsızlıktır. Bunun üzerine Odalar Birliği, Devlet ve Sosyal Sigortalar eğilmelidir.

4. Tebliğ «Türkiye'de Sınai Yatırımlarda Yabancı Sermaye İst. Sanayi Odasından Sayın Erol H. Esiner tarafından verilmiştir:

Kapitülasyonların verdiği çekingenlik yüzünden, İkinci Dünya Harbinin Sonuna kadar Türkiye'de yabancı sermaye iltifat görmemiştir. İkinci Dünya Harbinden sonra yabancı sermaye iki şekilde Türkiye'ye girmektedir.

- a) Dış krediler «istikraz» şeklinde,
- b) Öz sermaye «Aynî, nakdî ve Gayri Maddi haklar olarak .

Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Giriş Kanalları İtibariyle

Sıra No.	Giriş kanalları	Devre	Milyon (dolar)	Milyon (T.L.)	%
1 —	Petrol Kanunu (Arama)	1960—1965			
	(Tasfiye)	1954—1965	236,2	1.850	44.3
2 —	Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş.	1960—1965	163.8	1.474	30.7
3 —	Yabancı Sermayeyi Teşvik Ka.	1950—1965	68.6	491	12.9
4 —	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	1950—1965	64.5	463	12.1
Toplam			533.1	4.278	100

Yabancı Sermayenin yöneldiği yatırımların sırasıyla Petrol Sanayii, Metalurji - Demir ve Çelik Sanayii, Kauçuk, Tekstil, İnşaat Malzemesi, Gıda ve İlaç Sanayiidir.

5. Tebliğ : Dış Ticaret, Dış Ticaretin Kalkınmadaki Rolü, Dış Ticaret Durumu - muz, Rejim ve Islâh Tedbirleri, T. Odalar ve Borsalar Birliğinden Sayın Mustafa Renksizbulut tarafından verilmiştir.

Ekonomik faaliyette: Bilgi, Sermaye ve Pazarlama çok önemlidir. Son yıllarda, ithalâtta ve ihracatta kliringle anlaşmalı memleketlere doğru bir kayma görülmektedir. İhracatta bu durum daha da şiddetlidir. Böylece dış ticaretimiz tehlikeli bir istikamette gelişmektedir. Çünkü serbest döviz kaynaklarımız azalmaktadır.

a) İhracat Rejimi : 3018 sayılı kanuna göre ihracat, ticaret maksadıyla ihracat Ruhsatnamesi bulunan gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılır.

b) İthalât Rejimi : İthalât, İthalât Rejimi Kararnamesi, İthalât Yönetmeliği ve AID yolu ile yapılan yönetmeliğe göre tanzim edilmiştir. Esas itibariyle ithalât, altı ayda bir ilân edilen liberasyon listeleri, Tahsisli İthal Malları Listesi ve Yıllık olarak da aktedilen bilâteral anlaşmalı memleketler ticaret protokollerine ekli kontenjan listelerine göre cereyan etmektedir. Ödeme peşin esasa göredir, kredili ithalâta müsaade yoktur.

Ayrıca, Nato - Enfrastrüktür ithalâtı, Özel yabancı sermayeyle ilgili ithalât, proje kredileri ile ilgili ithalât, Bedelsiz İthalât, Geçici İthalât gibi ithalât çeşitleri de vardır.

İthalâtta, anormal fiat yükselmelerini ve kalitesi düşük emtianın girişini önlemek için ithalden önce fiat kontrolü usulü uygulanmalıdır. Sanayicilerin kendi branşları dışında ithalât ticareti yapmalarını önlemek için, sanayicilere verilen ithalâtçı vesikalarına bilfiil kullandıkları maddelere ait tarife ve istatistik pozisyonları yazılmalıdır.

6. Tebliğ, «Müessir bir kalkınma aracı Organize Sanayi Bölgeleri» Ankara Sanayii Odasından Sayın Özdemir Yazar tarafından verilmiştir.

Sanayileşmede bir diğer mani, Belediyelerin şehircilik anlayışıdır. Belediyeler, sanayii şehrin içine sokmuyorlar. Bunun için çıkar yol organize sanayi bölge-

lerinin kurulmasıdır. Ortalama 500 dönümlük arazi üzerinde 50-100 sınıf müessesenin yerleşmesi mümkündür. Bu sahada elektrik, yol, su, telefon, banka, eğitim merkezleri, soğuk hava depoları, merkezi buhar santralleri, tamir atölyeleri, laboratuvar, ambarlar v.s. lüzumlu tesisler kurulmalıdır.

Meselâ Hindistan'ın Madras Eyaletinde Guindy bölgesinde devlet tarafından bir sanayi Bölgesi kurulmuştur. Kanada'da 1948 yılında Torontoya 25 mil mesafede Ajax'da bir sanayi Bölgesi kurulmuştur.

Maliyeti düşüren, sanayii bir arada toplayan Organize Sanayii Bölgeleri Dünyanın her yerinde rağbet bulmaktadır.

7. Tebliğ, «Sanayi Mamûllerinde Standardizasyon, kalite kontrolü, kapasiteyi Geliştirme ve Haberleşme», Türk Standartları Enstitüsü'nden sayın İbrahim Kutlutan tarafından hazırlanmıştır. Sanayileşmede marifet, kurulan sanayii gelecek günlerin değişik şartlarına uyduarak yaşatmak ve aynı zamanda varlığından beklenen hizmeti serbest rekabet karşısında başarmaktır.

8. Tebliğ, «Türkiye Sanayiini Korumaya ve Geliştirme Kanunu Tasarısı», Odalar Birliğinden Sayın Prof. Necmettin Erbakan tarafından okunmuştur.

4. Sanayii Kongresinde Düşündüklerimiz :

Sanayileşmekden beklediğimiz :

- Memleketin yeraltı ve yerüstü maddelerini, nihaî talebe arz edilecek duruma getirmekdir.
- İstihdamı temin etmek,
- Dış tediye Bilânçosunu lehimize çevirmek,
- Dış piyasa ile rekabet edebilmek,
- Ücretlerde sosyal adalete riayet etmek.

Artık memleketimiz sanayiileşmeğe doğru yönelmiştir.

Bu yöneliş, tesadüflere ve şansamı bırakılmalı? Yoksa, ilmi yani bir metoda dayanmalı mıdır? Sonra zaman unsuru nedir? Bu soruları adedini artırmak müm kündür. Memleketini seven düşünen her insan bu soruları sorup, bunlara bir çözüm yolu aramaktadır.

Sanayii Kongresinde, sanayicilerimizin iyi niyetleri görülmüştür. Fakat bilgisizlik ve Mali imkânsızlık, geri kalmanızın nedenlerindendir.

Türkiye'nin İktisadî Kurtuluşunu sağlamak gayesiyle kurulmuş bulunan «Plânlama Dairesi», en önemli unsurundan yoksun olarak doğmuştur. Plânlanın, «emredici» fonksiyonu bulunmadığından alınan kararlar teklif ve temeniden ibarettir.

Plânlanmanın hesaplarına göre : İktisadî kalkınmayı gerçekleştirmek için yatırımların, Gayri Sâfi Millî Hasılânın % 18'nin üstüne çıkması icap ederken, hiçbir zaman bu seviyeyey ulaşamamıştır.

Gene bir diğer hesaba göre : Türkiye'de bir kişiye sanayii sahasında iş bulmak için, 30.000,- T.L. yatırımın yapılmış olması lâzımdır. Yılda 200.000 işsiz istihdamı için 6 milyar liralık yatırımın yapılması lâzımdır. Bizde yatırımların hacmi ise yılda henüz 3 milyar geçemiyor.

Memleketimizde tahminen 10 milyon işsiz durumu endişe vericidir. Sanayicilerimiz, sık sık teknik elemamanın miktar ve kalite yönünden kifayetsiz bulunduğu şikayet konusu yapmışlardır.

Bunun sebebi şudur : İş yerlerinde, kapitalist ve sevk ve idareci ayırımı henüz yapılmamıştır. Her iki fonksiyon aynı şahıs üzerinde temerküz etmiştir. Bu

durum, işletmelerin büyümesine mani olmuştur. Ayrıca memleketimizde eğitim bedava olduğu halde Devlet, meslek sahiplerinin kendi branşlarında istihdamı için emredici bir karar almamıştır. Bunu piyasa şartlarına bırakmıştır. Neticede, bir Makina Mühendisinin, bir Kimyagerin, bir Eczacının bürolarda meslekle ilgili olmıyan işlerde çalıştığı malesef bir vakiadır. Ayrıca bunların yurt dışına ihtisas için değilde, daha konforlu bir hayat teminin gayesiyle çıktıkları bilinen şeylerdir.

Bu itibarla sanayiimizi, dağınıklıkdan ve verimsizlikten kurtarmak için, bir kanunla tanzim etmenin zamanı gelmiştir ve hatta geçmiştir. Bu gaye ile tanzim edilen «Türkiye Sanayiini Koruma ve Geliştirme Kanunu Tasarısı» isim bakımından ümit vericidir, fakat muhteva bakımından kifayetsizdir. Tasarının amaç ve Genelyetki ve Teşkilat bölümleri üzerinde durmak istiyoruz.

1) Tasarının amaçlarında, Küçük Sanayiide temerküz etmiştir.

2) II. Bölüm Genel Yetki ve Teşkilat.

Bu fonksiyon çok önemlidir. Çünkü kanunun akıbeti bu organın kudret ve kuvvetine bağlıdır. Genel yetki madde : 5 - Türk Sanayiinin korunması ve gelişmesi ile ilgili genel politikanın tayininde ve koruma ve geliştirme faaliyetlerine yön vermede genel yetki Bakanlar Kuruluna tanınmıştır. Bu kanunda ön görülen koruma ve geliştirme tedbirlerinin uygulanmasında **son merci Bakanlar Kurulu**dur.

Böylece, Türk sanayiinin akıbeti Politikacıların eline teslim edilmiştir. Bakan, politik bir kişi olduğundan Parti Programının ve seçmen bölgesinin eğilimlerine uygun hareket etmek zorunluluğunu nehsinde hisseder.

Ayın Ekonomik Olayları

Faruk ÇEHRELİ

ANLAŞMALI MEMLEKETLER İTHAL YÖNETMELİĞİ HAZIRLIK ÇALIŞMALARI VE GETİRECEĞİ YENİLİKLER

Anlaşmalı memleketlerle yapılacak ticaret konusunda özel sektöre hakim olan düşünce bu ticaretin yavaş yavaş serbest döviz sahasına kaydırılmasıdır. Muhtelif sebeplerle dış ticaretimizin bu memleketlere olan mecburi bağlılığının azaltılmasında büyük fayda olduğu umumî bir kanaattir. Bu hedefe varmak için herşeyden evvel ihracatımızın serbest döviz sahasına kaydırılması, bu memleketlere olan bağlılığının azaltılması icab etmektedir.

Serbest döviz sahası ile olan ticarî ilişkilerimize nisbetle apayrı hususiyet taşıyan bu ticaretin başka bir yönetmenlikle yönetilmesi zarureti doğmaktadır.

Bu gerçeği göz önünde tutan yazarın da üyesi bulunduğu İstanbul Ticaret Odası Anlaşmalı Memleketler Komitesi ve Dış Ticaret İthalât Komisyonunun müştereken hazırladıkları rapor İstanbul Ticaret Odası Yönetim kurulunun tetkikinden geçerek, İstanbul Ticaret Odasının Görüşü olarak Odalar Birliğine intikal etmiş bulunmaktadır.

Bu raporda esas olarak aşağıdaki görüş yer almış bulunmaktadır:

1 — Anlaşmalı Memleketlerle ile olan ticaretimizin APA ve serbest döviz sahası aleyhine olarak gelişmesi arzuya şayan bir keyfiyet değildir.

Türkiyenin artan ve artacak dış ticaret hacmine muvazi olarak anlaşmalı memleketler ticaretinin mutlak rakam olarak bir miktar artması mümkün olabilir. Fakat, bu memleketlerin dış ticaretimizdeki hissesinin nisbî olarak hiç bir zaman yüzde 10 ilâ 15 seviyesini aşmaması gerekmektedir. Şüphesiz bu mütalâa, anlaşmalı memleketlerle ticaretimizin kliring esasına dayanması halinde varid bulunmaktadır.

2 — Anlaşmalı memleketlerle bugün kliring esasına göre yürütülen ticarî münasebetlerimiz serbest döviz esasına yönetilmesi gerekmektedir. Serbest ve konvertibil dövizle ödeme halinde, yukarıda 1 inci maddede belirtilen nisbetler herhangi bir mana taşımamaktadır.

3 — Anlaşmalı ülkeler kontenjan listelerinin bir yıl olan normal uygulama süresi içinde, ek kontenjanlar yoluna gidilmemelidir. Ek kontenjanlar istikrarı bozduğu gibi, iç fiyat seviyesini, anlaşmalı

memleketlerle ticareti teşvik edici fiya dalgalanmalarına meydan vermektedir. Bu sebeble, kontenjanlar bir defada veril meli ve sene içinde ek kontenjanlarla ilâ veler yapılmamalıdır.

4 — Bilhassa ihracat alanında, ihraç kontenjanlarının ne zaman verileceğinin sarahata ve aleniyete kavuşması lâzım dır. İhraç kontenjanlarına sonradan yapı lan yeni ilâveler ve ek kontenjanlar, spe külatif hareketlere ve fiyat dalgalanmala rına sebep olmaktadır.

5 — Anlaşmalı memleketlerden ithâ edilecek mallara ait kontenjanların tev ziinde disponibilibite durumuna göre, kon tenjan sıra numarası esas alınmaktadır. Bu sebeble, listenin sonlarında bulunan bir mal, dağıtılamamaktadır. Bu sebeble kontenjan listelerinin ilânını müteakip müracaat süresi içinde, hangi kontenjan ların öncelikle dağıtılması gerektiği, piya sa ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ticaret odalarının tesbit edilmeli ve dağı tım bu esasa göre, öncelikler nazarı iti bare alınarak yapılmalıdır.

6 — APA ve serbest döviz sahasına konan tahsislerin azlığı sonucu olarak anlaşmalı memleketlerin, bir çok malda fiili inhisarlar yaratmağa teşebbüs ettik leri müşahede edilmektedir. Dış Ticaret rejimimizin temel prensiplerine aykırı o lan bu kabil davranışların önlenmesi ba kımından Ticaret Bakanlığı, Odalar Biri ği ve Ticaret Odaları ile işbirliği yapmalı icabında ithâl ve bazı ihraç malları kon tenjanlarının iptali gibi müeyyidelerin uy gulanması yoluna gidilmelidir.

7 — Anlaşmalı memleketlerle ticare timizin düzenlenmesi ve aksaklıkların gi derilmesi maksadile, Anlaşmalı memle ketler ithalât ve ihracat yönetmeliği ha zırlanarak yürürlüğe konulmalıdır. Bu O dalar ve Birlik kademesinde bugüne ka dar yapılan çalışmalar sonunda hazırla nan tasarılar yeniden ele alınmalıdır.

8 — Anlaşmalı memleketlere tanıdı ğımız ihraç kontenjanları arasında, ser - best döviz sahasına ihracında güçlük çek mediğimiz mallara mümkün mertebe az yer vermeli ve miktar tesbit edilirken, il - gili memleketin bu miktara gerçekten ih - tiyacı olup olmadığı ve kullanıp kullana - mıyacağı araştırılmalı ve göz önünde bu - lundurulmalıdır. Mallarımız APA ve ser - best döviz sahasına, anlaşmalı memleket - ler kanalı ile (reeksport ve Switch) inti - kâl ederek, kendi ihraç mallarımıza rekâ - beti önlemeli ve serbest döviz gelirlerimiz de bir azalmaya meydan verilmemelidir.

II — 1968 YILI BÜTÇESİ KANUN TASARISININ ESASLARI

Maliye Bakanı Cihat Bilgehan tara fından yapılan basın toplantısında 1968 yı - lı bütçesinin esasları açıklanmıştır. Yapı - lan açıklamaya göre ana maddeleri şöyle sıralayabiliriz.

1968 Malî yılı Genel ve Katma Bütçe kanun tasarılarının T.B.M.M. ne sevkedi - mesi dolayısıyla Maliye Bakanı Cihat Bil - gehan bir basın toplantısı yapmış ve ana maddeleri şöyle sıralamıştır:

1 — 1968 Malî yılı bütçe toplamı 21.512.193.557 liradır.

2 — 1968 yılında yeni bir vergi kon - mayacak hali hazır vergi sistemleri verim li hale getirilecektir.

3 — Personel kanunu tasarısı çalış - maları devam etmektedir.

4 — 30 Eylül 1967 tarihi itibariyle Dış Borçlar toplumu 1.329.600.000 dolardır. Türk lirası olarak karşılığı ise 13.317.000. 000 liradır.

5 — 30 Eylül 1967 tarihi itibariyle dış borçların faiz tutarı 581 milyon dolardır. Türk lirası olarak karşılığı 1 milyar 778 milyon liradır.

6 — 30 Eylül 1967 tarihi itibariyle iç

borçlar 14 milyar 476 milyon Türk lirasıdır.

Bunun faizi ise 3 milyar 676 milyon türk lirası tutmaktadır.

7 — Tasarruf bonusu borcu 3 milyar 831 milyon türk lirasıdır. Bunun faizi ise 1 milyar 770 milyon liradır.

Maliye Bakanı iBlgehan daha sonra açıklamasını 2 kısımda toplayarak şu bilgileri vermiştir:

«Evvelâ gider bütçesine ait rakamları açıklıyorum. Genel ve katma bütçeler bir arada

a) Cari harcamalar için 11.296.895.980 lira,

b) Yatırım harcamaları için 6.174.897.312 lira.

c) Sermaye teşkili ve transfer harcamaları için de 4.940.400.265 lira ödenek teklif edilmiştir.

Böylece 1968 mali yılı devlet bütçesinin esas toplamı 22.412.193.557 liraya ulaşmaktadır. Tasarı toplamı 1967 mali yılı konsolide bütçe rakkamlarına nazaran:

a) Cari harcamalarda 1.966.922.759 lira tutarında ve yüzde 9,65 oranında,

b) Yatırım harcamalarında 923.735.334 lira tutarında ve yüzde 17,65 oranında,

c) Sermaye teşkili ve transfer harcamalarında 735.169.496 lira tutarında ve yüzde 17,48 oranında.

d) Toplam ise 2.625.827.589 lira tutarında ve yüzde 13,27 oranında artışı ifade etmektedir.»

T.B.M.M. de Bütçe görüşmeleri ilgili lerin ifadelerine göre 16 Aralık Cumartesi günü başlayacaktır.

III — 1968 YILI PROGRAM TAHMİNLERİ

1968 yılında gayri safi milli hasılanın cari fiatlarla 101 milyar 200 milyon liraya ulaşacağı tahmin edilmiştir. Toplam kaynakların ise 103 milyar 300 milyon lira olması beklenmektedir. 1968 yılı program hedefleri şu şekilde özetlenmektedir :

Gayri safi milli hasılanın yüzde 7 artırılması ve 1967 yılı fiatları üzerinden 1968 yılı gayrisafi milli hasılanın 101 milyar 200 milyon liraya ve bundan fert başına isabet eden miktarın da 2993 liraya yükseltilmesi,

Gayrisafi milli hasılanın yüzde 19,2 sinin (19 milyar 450 milyon lira) sabit sermaye yatırımlarına ayrılması ve bunun yüzde 89,4 ünün iç, yüzde 10,6 sinin dış kaynaklarla karşılanması,

Toplam sermaye yatırımlarının yüzde 45,1 nin özel, yüzde 54,9 nün kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesi, bu oranlara varabilmek için toplam dış kaynakların yüzde 38,8 inin tesbit edilecek esaslara göre özel sektör tarafından kullanılması, yatırımları teşvik içi n347 si bütçeden olmak üzere 545 milyon liralık bir kaynağın tefrik edilmesi,

1968 yılında 100 milyon doları proje kredisi, 214 milyon doları program kredisi olmak üzere 324 milyon dolarlık finansman kaynağının sağlanması,

1968 yılı üretim ve yatırım programlarını gerçekleştirebilmek için 835 milyon dolarlık ithalat, 540 milyon dolarlık ithacat yapılması dışı ticaret açığının (295 milyon dolar) 66 milyon dolarlık kısmının görünmeyen işlemlerle sağlanacak döviz gelirleri, geri kalan kısmının da sermaye hareketleri ile karşılanması,

Kaynaklar Harcamalar Dengesi

1968 yılı gayri safi milli hasılası cari fiatlarla 101 milyar 200 milyon, dış açık 2 milyar 100 milyon, toplam kaynaklar ise 103 milyar 300 milyon lira olarak tahmin edilmiştir.

Harcamalar bakımından 1968 yıl toplam yatırımlarının 19 milyar 450 milyon lirası sabit sermaye yatırımları, 1 milyar 400 milyon lirasını da stok artışları olmak üzere 20 milyar 850 milyon liralık yatırım yapılacak, bu toplam yatırımların 2 milyar 60 milyon liralık kısmı dış kaynaklar, 8 milyar 930 milyon liralık kısmı

yurt içi özel tasarruflar, 9 milyar 95 milyon liralık kısmı da yurt içi kamu tasarruflarıyla karşılanacak, geri kalan 765 milyon lira tutarındaki miktar da iç tasarruflara ek olarak sağlanacaktır.

1968 programında kamu sektörü yönünden bahis konusu yıl içinde cari fiatlar itibariyle toplam olarak 27 milyar 320 milyon liralık harcama (cari harcamalar, 12 milyar 204 milyon, yatırım harcamaları 11 milyar 173 milyon, sermaye teşkili ve transfer 3 milyar 943 milyon lira) yapılması öngörülmüştür. Bu miktarın 21 milyar 660 milyonu genel ve katma bütçeli dairelere, 2 milyar 188 milyon lirası mahallî idarelere, 472 milyon lirası döner sermayeli kuruluşlara, 3 milyar lirası da iktisadî devlet teşekküllerine aittir.

Kamu sektörü Gelirleri ise yine cari fiatlar itibariyle 1968 de toplam olarak 26 milyar 55 milyon lirayı bulacak ve bir milyar 365 milyon liralık ek finansman kaynağına ihtiyaç hasıl olacaktır.

Özel Sektör Dengesi

1968 yılı program tahminlerine göre özel sektöre 9 milyar 677 milyon liralık yatırım yapılacak, bu yatırımların büyük kısmı gönüllü tasarruflarla karşılanacak kullanılabilir gelir 3 milyar 855 milyon liralık bir artışla 78 milyar 291 milyon liraya çıkacaktır. 9 milyar 677 milyon liralık yatırımın 900 milyon lirası stoklar da meydana gelecek artışları, 8 milyar 77 milyon lirası da sabit sermaye yatırımlarını ifade etmektedir.

1968'de 2 milyar 60 milyon lirayı bulacağı tahmin edilen dış tasarrufların yüz de 38'8'ini teşkil eden 800 milyon liranın özel sektör tarafından kullanılması öngörülmüştür.

Ödemeler Dengesi

Programda ithalat 835 ihracat 540 dış ticaret açığı 295 milyon dolar olarak öngörülmüştür.

Dış borç faiz ödemelerinin 47 milyon dolara yükseleceği hesaplanmış bulunan 1968 programına göre, turizm ve seyahat gelirleri gelişmekle beraber yıl sonunda 2 milyon dolarlık bir açık meydana gelecek, işçi dövizli gelirleri 120 milyon dolar civarında gerçekleşecek görünmeyen işlemler kalemi lehte bakiye verecek ve bu miktar 51 milyon doları bulacak, cari işlemler açığı ise enfastrüktür ve ofhare gelirleri ile birlikte 229 milyon dolar olacaktır.

Sermaye hareketleri bakımından da 1968'de 105 milyon dolarlık dış borç ödeneceği, 35 milyon dolarlık özel yabancı sermaye ve bedelsiz ithal yoluyla da 15 milyon dolarlık sermaye ithali sağlanacağı proje kredilerinin 100 milyon doları bulacağı ve böylece 30 milyon dolarlık rezerv artışı ile birlikte 1968 yılı program kredisinin 214 milyon dolar olarak gerçekleştireceği tahmin olunmaktadır.

IV — ALTILARIN VERGİ SİSTEMLERİNİN MUKAYESESİ YAPILIYOR

AET Komisyonunun hazırladığı son istatistiki rapora göre; Fransada toplanan tüm vergi Hollanda'dakinden yüzde 30 daha yüksek ve İtalya'da şahıs başına düşen vergi yükünün iki mislinden daha fazladır.

Komisyon, millî istatistiki mukayese sonuçlarının ancak muayyen bir anlamda incelemesini tavsiye ederken, rapor üye memleketlerin vergi gelirleri sistemi hususunda bazı ilginç noktaları ortaya çıkarmıştır. Meselâ İtalya'da alınan gelir vergisi, toplam vergi hasılatının ancak yüzde 23'ünü teşkil ederken, Almanyada bu nisbet yüzde 44 Hollandada ise yüzde 56 olarak tesbit edilmiştir. Diğer yünden istihlak malları üzerinden alınan vasıtalı vergilerin toplam vergilere nisbeti İtalyada yüzde 67 Fransada yüzde 60 Hollandada ise yüzde 40 gibi değişik manzara arz etmektedir.

Veraset vergileri umumiyetle bütün memleketlerde genel vergi gelirlerine az bir katkıda bulunmakta ve yüzde 10 (İtalya) ile yüzde 3 (Fransa) arasında değişmektedir.

Rapor 1958-1965 yıllarına kapsamış ve umumiyetle yukarıda belirtilen oranlarda fazla bir değişiklik olmamıştır. Ancak, gelir vergisinin genel vergiye katkısı Almanya da yüzde 38'den yüzde 44'e İtalya da yüzde 18'den yüzde 23'e yükselmiş ve Lüksemburg'da bu nisbet düşmeye yüz tutmuştur.

Toplam vergi gelirinin, Gayri Saff Millî Hasılaya olan oranı altı memleket arasında da çok benzer olarak tesbit edilmiş ve bu oran İtalya yüzde 20 ile Almanya ve Fransa'da yüzde 24 arasında değişmiştir.

1958-1965 devresi zarfında toplam vergi hasılatı yekünü bütün üye memleketlerde kesin olarak yükselmiş fakat bu artış millî gelirin artışı ile oranlı olarak meydana gelmiştir. Vergi hasılatı en hızlı olarak Belçika'da artmış ve en yavaş artış ise İtalya'da tesbit edilmiştir. Lüksemburgda ise millî gelirin artışına nisbetle vergi hasılatı düşmüştür. Fakat, her halikârda artış veya azalmalar normal bir tempo takip etmiştir.

V — «AET BÜNYESİNDE SANAYİ BİRLEŞMELERİ» KONULU BİR SEMİNER DÜZENLENDİ

Paris Hukuk ve Ekonomi Fakültesi bağlı «Avrupa Toplulukları Araştırma Merkezi» tarafından «AET Üyesi Memleketler de Şirketlerin birleşme ve uGruplaşmaları» konulu bir seminer düzenlenmiş bulunmaktadır.

AET Adalet Divanı Başkanı Mr. Robert Lecourt yaptığı açık konuşmasında, şirket birleşmeleri ile Avrupa müesseselerinin gelişmeleri arasındaki karşılıklı etkiler üzerinde durmuş ve «Şirket guruplaşmaları Topluluğun bugünkü sınırları

na uygun olarak gelişmişse bu, belki de entegrasyonu teşvik edici bir faktör olmuştur. Fakat şirket birleşmeleri üye memleket guruplaşmalarına aksi bir yön de gelişmiş olsaydı pek haklı olarak insanın hatırına şöyle bir soru gelebilirdi: Bu gün dahi tamamlanmamış durumda olan Topluluk, bir nev'i merkezden uzaklaştırıcı «santrifüj» kuvvetle karşı karşıya gel miyecek miydi?» demiştir.

«Guruplaşmalar bir tek memleket dahilinde olsa dahi Avrupa gerçeğini gör - memezlikten gelemeyiz» diyen Mr. Lecourt sözlerine devamla; «En geniş ölçüde millî şirket guruplaşmaları gerçekleştirilmiş olsa bile yine de hedefe ulaşılmış sayılmaz. Esas gayenin birden fazla memleket arasında şirket faaliyetlerinin guruplaştırılması olmalıdır» diyerek Ortak Pazar dışındaki şirketlerin cezbedici faaliyetlerine de değinmiş ve bilhassa Amerikan şirketlerini örnek olarak göstermiştir.

Mr. Lecourt'a göre, Atlantik ötesi memleketlerle yapılan işbirliğini durdurmak bahis konusu değildir, fakat asıl mesele Avrupadakilerle dengeyi bozmayacak şekilde işbirliğini ayarlayabilmektir. Amerika'nın Avrupa memleketlerine doğru aşırı derecede yönelme arzusu, üye memleketlere belli başlı ekonomik konularda müşterek politika teşebbüslerine girişme yolunda cesaret verebilir. Fakat endüstri alanında böyle bir stratejinin uygulanabilmesi ekonomi, para, bilimsel araştırma, gümrük vergisi, ticarî ilişkileri ve mevzuatı bakımından bugünkünden daha geniş ölçüde standardizasyonu gerektirir.

Sonuç olarak Mr. Lecourt şu hususu da önemle belirtmiştir. «Eğer Avrupanın ekonomik yapısına bir şekil verecek kalıp hazırlanmışsa ve eğer müşterek tehlike bilincinden doğan ortak ve enerjik karar, birleşmeden doğan bu büyük kuvveti Avrupa entegrasyonu istikametinde kanallı edebilirse, şirketler arası birleşmeler Avrupa Birliği için bir faktör teşkil edebilir.»

Sanayi Kongresi Hakkında

Atalay ŞAHİNOĞLU

T. Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin Ankarada 10.1.1968 - 12.1.1968 tarihleri arasında 4. Sanayi kongresini gerçekleştirebilmesi sanayileşme hamlesi içinde bulunan memleketimiz için faydalı bir çalışma sayılabilir. Gönül, «son derece faydalı bir çalışma olmuştur» demeyi çok arzu ederdi. Ne varki; gerek hazırlık safhasında, gerek çalışma esnasında bir takım aksaklıklar, istenilen tabiri kullanabilmemizi engellemiştir. Bu yazımızda, fazla detaya inmeden, tamamen objektif bir görüşle kongrenin kritiğini yapmak arzusunda - yız.

İlk önce şunu belirtmek bir borçtur ki; kongrenin tertip fikri ve bu fikrin gerçekleştirilebilmesi yukarıda da bir nebze temas ettiğimiz gibi, Birliğin başarisıdır. Ancak, bütün çalışma ve teşebbüslerimizde olduğu gibi sosyal zaafımız burada da hükmünü icra etmiş; daha başta, kongreye iştiraki gerekli sanayi müesseselerinin ve sair alâkalı müesseselerin davetinde kasdi veya gayri kasdi atlamalar olmuştur. Ayrıca, bu kongrede insanın gözü daima sanayicinin bizzat kendini aradı durdu ve ancak bir kaç tanesini görebildi. Evet, bir çoğunun uzmanı, memuru v.s. temsil etti. Lâkin bir sanayicinin işe başlarken ve işi yürütürken duyduğu, hissettiği şeyleri, karşılaştığı kanunî, tabii ve sosyal güçlükleri en müsmir şekilde, hadiseleri tekrar yaşarcasına sadece kendisi izah edebilirdi.

Bu kısa girişi müteakip, kongrenin açılış ve çalışmasına bir nebze girelim. Açılış Hükümet başkanı, takibinde alâkalı Bakanın konuşmalarıyla yarım günlük bir zaman içinde oldu.

Takiben, daha evvelden hazırlanıp, halinde davetlilere dağıtılan tebliğlerin sahipleri tarafından sözlü olarak izahına, sonra da tenkitcilerin konuşmalarına geçildi. Tahminen bir buçuk gün kadar zaman alan bu çalışmaların gerekeni verebilmesi kabil değildi. Zira tenkidci ve tartışmacıların söz hakkı beş dakika gibi komik bir zamanla kısıtlıydı. Aslında kongre çalışmasının bu faslı için, asgari 3-4 günlük bir zamana ihtiyaç vardı.

Son gün, Birlik adına bir heyet tarafından hazırlanan ve ismi «Türkiye Sanayiini koruma ve geliştirme kanunu tasarısı» olan bir metin üzerinde duruldu. Bir metin diyoruz, zira hiçbir hukukcunun bu metne kanun taslağı gözüyle bakabileceğini tahmin edemiyoruz. Tamen hayal mahsulu sayılabilecek bir özellik taşıyan metin sanayi halen çeşitli kanunların (en başta 933 sayılı kanun gelmektedir) hükmüyle çevrili bir saha içinde adeta bir dalışla almakta ve bütün yetkileri dolaylı veya direkt olarak Türkiye Sanayi Yüksek Yönetim Komitesi ve Türkiye Sanayi Geliştirme Komitesi ismi verilen heyete vermektedir. Başlangıçta devlet kesesinden de on milyon lira tahsisıyla işe başlayacak olan bu kudretli

topluluk hemen hemen sanayi İlahı sayılabilmekte, elindeki sihirli deyneğiyle Türkiye sanayiini en kudretli seviyeye getirmektedir. Şüphesiz ki böyle şey olamaz ve hiç bir Meclis bilinmeden istenen bir takım metin maddelerine kanun damgasını kolayca vuramaz. Başarıda en mühim faktör istemeyi bilmektir. Metni hazırlayan heyet, Birliğin müşaviri olan Ankara Hukuk Fakültesinin üç kıymetli Profesörüyle müşavere etmiş olsalardı, her halde aynı tavsiyeyi alacaklardı. Mevzuyu burada kesip, tekrar kongre çalışmalarına dönelim. Yukarıda son gün içinde kanun taslağı üzerinde durulduğunu belirtmiştik. Kongrenin ana gayelerinden ilkinin, bu taslağın kuvvet kazanarak, Kanun vazını etkileyici hüviyete bürünmesiydi. Ancak bir günlük zamanda tasarının baştan aşağı okunması, madde madde analizinin yapılması ve beşer dakika ile tahditli konuşmacıların görüşlerini bildirmeleriyle böyle bir hüviyet imkânı olama-

mıştır. Hele taslak metninin görüşüldüğü esnada konuşmacıların özel sektörü parçalayıcı tarzda hitapları da, kongrenin en acı yönü olmuştur kanısındayız. Zira memleketimizde sağ ve sol münakaşasının ayyuka çıktığı, sol fikirlerin hararetle savunulduğu bir ortamda, özel sektör kongresinde özel sektörü temsil eden Ticaret erbabıyla Sanayi erbabının bir birlerini acı dille, töhmet altına sokarcasına tenkit etmeleri hakikaten üzücü olmuştur.

Her şeye rağmen bu tip çalışmaların tekamül ettirilerek sık sık tekrarlanabilmesi memleketimiz için hayırlı olacaktır. Zira, başarılı olacak çalışmalar birkaç seneye evveline kadar zihinlerde dahi münakaşası yapılamıyan birçok mevzuların açıkça tartışılabilmesini ve gayelerin güç kazanabilmesini temin edecektir. Her türlü aksaklığına rağmen 4. Sanayi Kongresinin memleketimiz için hayırlı olmasını dileriz.

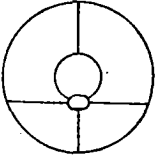
Şark ileri Kimya Sanayi Kollektif Şirketi

FARUK ÇEHRELİ ve Ortağı

En Modern tesislerle hazırlamakta olduğu Amonyum Klorür, Kalıp Nişadır, Amonyum Sulfatın her cinsini en üstün kalitede ve istediğiniz miktarda rakipsiz fiyatlarla emirlerinize sunar

**Adres : Yazıhane, Sabuncu Han Cad. Rızapaşa Han No. 7
İSTANBUL**

**Fabrika : Plevne Caddesi No: 12   Kağıthane - İSTANBUL
Telefon : 27 16 98**

Devlet Sistemleri Karma Ekonomi ve İktisadî Devlet Teşekküllerinin Özerkliği

Suha AKSOY

Günümüzde kaç tip devlet bulunduğu konusunu incelediğimizde kesin sınırlı ayırımların yapılmasının güçlüğü kendini hemen belli eder. Filân, filân devletler şu şekilde, diğerleri bu şekildedir; diye bir kaç devleti bir gruba, diğerlerini de diğer gruplara yerleştirmek çok zordur. Ancak, devlet idarelerinin yerini ve yönünü tayin edebilmek için gene de belirli devlet şekilleri üzerinde durmakta fayda vardır.

1 — DEVLET ŞEKİLLERİ

Klasik tariflere göre iki çeşit devlet vardır. Birinci tip Adlî Devlet dedikleri, vatandaşlar tarafından kurulan devlet şeklidir. Anglo-Sakson tipi de denen bu tip devletde, devlet kişiler arasındaki ihtilâfları halletmek ve milletin güvenliği ni iç ve dış tehlikelere karşı korumakla yetinir. Devlet memurları, görevlerini yaparken işledikleri suçlardan dolayı, umumi mahkemelerde yargılanırlar. Kendilerine bir imtiyaz tanınmaz, hikmeti hükû-

met düşüncesine yer verilmez. Devletin idari ve iktisadî hayata çok umumi ve çok yukardan bir düzenleme dışında müdahalesi yoktur. İktisadî hayat özel teşebbüs tarafından yürütülür. Siyasî hayat demokratik icaplara göre idare edilir. Bu devlet şelki bugün belki hiçbir yerde yoktur. Ancak bazı ilâve ve düzeltmelerle Batı Demokrasileri bu esaslara yakın bir idare tarzına sahiptirler. Serbest seçim, parlamenter idare ve ademi merkeziyetçilik esaslarının uygulandığı bu sistem kişiyi temel olarak alır. Devlet içinde en önemli varlık hür vatandaşdır. Hükûmet vatandaşların hizmetindedir. Devlet gücünü alet ederek, kimsenin kimseye baskı yapması mümkün değildir. Bu sistem en sağlam devlet sistemidir. Fertler kendilerini doğrudan doğruya idare ederler. Valiyi, savcıyı, hâkimi, belediye başkanını çevrenin halkı kendisi seçer. Amme hizmetlerinin çoğunu mahallî idareler sağlar. Tek şahıslara veya şirketler ait özel

teşebbüs, iktisadî ihtiyaçları piyasa şartlarına ve serbest rekabet esasına göre düzenler. Devletin iktisadî hayata müdahalesi sadece kartel ve tröstleri önlemek, serbest rekabet şartlarının her zaman var olmasını sağlamak ve iktisadî gelişmeyi sağlayacak umumi tedbirleri almaktan ibaret kalır.

Siyasî partiler iktisadî hayata uzun boylu etkili olamadıkları gibi millî ekonomik gücü kullanarak vatandaşa baskı da yapamazlar. Ekonomik baskılarla rey kazanamaz, millî ekonomiyi siyasete âlet edemezler. (Burada, millî ekonomiyi siyasete âlet etmenin, dinî diyasete âlet etmekten çok daha tehlikeli olduğuna işaret etmek lâzımdır.)

İkinci tip devlet idarî devlettir. Bu tip devlet, eski monarşilerin istihalesinden gelmektedir. Prensip itibarile, devlet gücünün vatandaş reyine bağlı oluşu kabul edilmekle beraber, vatandaşın reyi ile yönetim ve yönetici arasındaki mesafe o kadar uzundur ki, vatandaş çok defa devleti kendisinin yönettiğini anlayamaz. Meselâ, Anglo-Sakson tipi devletde savcılığı ve valiyi halk doğrudan doğruya seçtiği halde, idarî devletde valinin seçimi şöyle olur. Halk milletvekillerini seçer, milletvekilleri başbakanı seçer, başbakan bakanları seçer, bundan sonra da bakanlar valiyi seçerler. Vali çevre halkının bildiği, tanıdığı, istediği veya istemediği biri değildir. Valinin görevi halkı memnun etmek olmakla beraber yerinde kalabilmesi için bu şart değildir. Dahiliye vekilini ya da bağlı olduğu idare kademele-
rindeki âmirleri memnun etmesi kendi menfaatleri yönünden, halkı memnun etmesinden daha önemlidir. Bu tarz idare bir nevi endirekt demokrasidir. Devlet Adli işler ve güvenlik işleri dışında, idarî sahaya da müdahale eder. İdarî işlerin büyük kısmı mahallî idareler tarafından değil, merkezi otoriteye bağlı olarak yürütülür. Ademi merkeziyet prensibi de-

ğil, merkeziyetçilik prensibi hakimdir. Devlet gücü eski kral ya da imparatorun yerini alanların elinde bir merkezde toplanır. O gücü kullanmak isteyenler kendilerini vatandaşa değil, güce sahip olan kimseye beğendirmeye çalışırlar. Devletle fert arasındaki aralık büyüktür. Fertlerin ve kamu oyunun yönetim üzerindeki etkisi nisbeten azdır. Sonuç olarak da devlet daha kuvvetli fert daha güçsüzdür. Kolay menfaatler peşinde koşanlar, devlet gücünü temsil edenlerin etrafını almak için birbirleri ile yarışır. Denize inen geminin gövdesinin midye bağlaması gibi, devlet gemisinin etrafı da menfaatçiler tarafından sarılmak istenir. (Büyük güce sahip olan kimselerin bu bakımdan çok dikkatli olmaları gerekir.)

Bu tip devlet, daha çok demokrasi idaresini isteyen, fakat bir yandan da vatandaşın kendisini doğrudan doğruya yönetebileceğine inanamayan aydınların ülkelerinde kurulur. Vatandaş kendi kendini doğrudan doğruya idare edebileceğine inandıkça, bu inancın genişlemesi nisbetinde, direkt demokrasiye yönelme başlar. Ademi Merkeziyet prensibinin uygulanmasına geçilir. Mahkemelerin, belediyelerin, basının, üniversitelerin özerk hale getirilmesine çalışılır. Bu gelişmenin, neticede direkt demokrasiye varmasını beklemek doğru olur.

Bu tip devlet şekli dışında günümüzde bazı değişik tipler de vardır. Bunlardan biri, Adli ve İdarî vazifelerden başka ekonomik görevlerin tamamının da devlet tarafından yüklenildiği, Komünist devletlerdir. Bu devlet şeklinde fert her yanından, devlet tarafından kuşatılmıştır. Devleti yönetenler, yönetme gücünü halkın reyi ile ellerinden kaçırmamalarını sağlayacak tedbirleri almışlardır. Her türlü refah imkânının devlet eli ile dağıtılması sebebiyle vatandaşların menfaat bağı ile rejime bağlanması, seçimlerde açık rey gizli tasnif usulünün uygulanma-

sı, basının ve diğer devlet güçlerinin baskı altında bulundurulması, gençliğin telkin ve propaganda tazyiki altına alınması bu amaca erişmelerini sağlar. Ferdî hürriyetler yoktur. Serbest seçim yoktur. Serbest rekabet ve piyasa şartları câri değildir. Kendilerini çok bilgili ve kabiliyetli zanneden ve işbaşına geçebilecek kadar açığözlük, beceriklilik gösterebilen az sayıda vatandaş, devlet gücünü dilediği gibi kullanarak diğer vatandaşlara tahakküm ederler. İnsan tabiatının icaplarına aykırı olarak, kişi hürriyetine yer vermeyen bu tip devleti, tarihin umumi akışı içinde bir istisna olarak kabul etmek lâzımdır. Vatandaşlar uyanıkça, ferdî hürriyetleri elde etme çabasına gidecekler ve bunu başaracaklardır. Aynı türden değişik veche gösteren bir devlet şekli olan faşizm, yıkılmış ve dünya yüzünden hemen hemen kalkmaya yüz tutmuştur.

Bir kısım Asya ve Afrika ülkelerinde, sömürge idarelerinin yerini alan diktatörlükleri, sonradan demokratik idareye inkılâb edecek bir başlangıç tipi olarak düşünmek lâzımdır.

Buraya kadar söylediklerimizi özetlersek, devlet rejimlerinin daima halka daha geniş hak ve hürriyet tanınması yönünde geliştiğini söyleyebiliriz. İstisna sayılabilecek gerilemeler dışında bu hep böyle olmuştur. Teoratik ya da hanedanlara bağlı istibdat idarelerinin yerini, hiç olmazsa sözle halkı temsil eden diktatörlükler ve tek parti idareleri almış, onlar da zamanla merkeziyetçi demokrasilere istihale etmişlerdir. Merkeziyetçi demokrasiler de zamanla devlet gücünü parçalayarak bir denge kurmaya, halka daha fazla hürriyet verme istikametine yönelmişlerdir. Demokratik idarelerin karşılaştığı her problem bu umumi akış istikametine göre çözümlenmiştir.

KARMA EKONOMİ

Karma Ekonomi de gene bu umumi

istikamete uyularak çözülmesi gereken bir fiili durum, bir sosyal problemdir. Aslında karma ekonomi deyimi bir ölçüde her devlet tipi için geçerlidir. Meselâ devlet eli ile elektrik santralleri kuran A.B.D. ekonomisi, devletin iktisadî faaliyetine girişmiş olması dolayısıyla, karma ekonomi sayılabileceği gibi, halkın ufak tefek alışverişine müsaade eden komünist rejimler için de aynı şeyler söylenebilir. Fakat karma ekonomi deyince akla gelen, devletin geniş ölçüde iktisadî faaliyetde bulunması halidir. Bir yandan özel teşebbüs piyasa şartlarına göre ekonomik faaliyet gösterirken bir yandan da devlet bazan piyasa şartlarına, bazan amme menfaati icapların uygun ekonomik çabalarda bulunur. Devlete ait iktisadî teşekküllerin mevcudiyetleri, ne sebeple kurulmuş ve ne gibi aşamalardan geçmiş olurlarsa olsunlar fiili bir vaki'dir. Birçok memlekette ve bu arada memleketimizde devlete ait iktisadî müesseseler, ekonomik faaliyet alanına geniş ölçüde girmiş bulunmaktadır. Bu durumda, devletin yüklendiği, iç ve dış emniyeti sağlama, adaleti tesis, idarî işleri yürütme gibi görevlere ek olarak, iktisadî işleri yönetme görevi de devlete verilmektedir. Yukarda da değinildiği üzere, devlete verilen her yeni görev ve sorumluluk, devlet gücünü arttırdığından, ferdî de devlet karşısında güçsüz düşürmekte, ferdin devletin temeli ve sahibi olma durumunu da bozmaktadır. Dolayısıyla karma ekonomi sisteminin yürürlükte olduğu ülkelerde, demokrasi daha uzaklara kaçma istidadındadır. Prensipten kişi hürriyetini ve demokratik düzeni seçmiş olan ülkelerde devlete ait iktisadî teşekküllerin ortaya çıkardığı devlete üstünlük ve zorlama imkânları veren durumun önemi ve genişliği ihmal edilecek gibi değildir.

Yurdumuzda en büyük tahıl alıcısı Toprak Mahsulieri Ofisi, en büyük çay ve tütün alıcısı Tekel İdaresi, en geniş ziraat

kredi müessesesi Ziraat Bankası, en büyük maden ve enerji satıcısı Etibank, en büyük kömür işletmelerinin sahibi T.K.İ kurumdur. Bunların dışında, Demir Çelik müesseseleri, Sümerbank, Petro Kimya Endüstrisi, kâğıt fabrikaları, Türkiye Petrolleri, Petrol Ofisi v.s. gibi çeşitli müesseseler de devlet eli ile işletilmektedir ve millî ekonomiye katkıda bulunmaktadırlar.

Bu teşekküllerin Millî Ekonomimizin çok geniş sahalarını kaplayan çalışmaları, devlete yeni güçler kazandırmakta olduğundan, kişi hak ve hürriyetlerini temel olarak kabul eden devlet rejimimizin, bu güçlerin ferdi hürriyetler aleyhine kullanılmasını önleyecek tedbirleri alması gerekmiştir. Çünkü hürriyet ve demokrasi rejiminin başarılı olabilmesinin ilk şartı, fertlerin sahip olabildikleri güçleri kötüye kullanmalarının önlenibilmesi olmasıdır.

DEVLET GÜCÜNÜN BÖLÜNMESİ

Daha fazla adale kuvvetine sahip vatandaşların ya da tabanca ve bıçak kullanmada usta olanların veya daha fazla malî kudrete yahut daha fazla hukuk bilgisine sahip olan vatandaşların bu imkânlarından yararlanarak diğerlerine baskı yapmaları devlet tarafından önlenmelidir. İşte devlet gücüne sahip olan vatandaşların durumu da, adale, silâh kullanma, üstün bilgi, geniş malî imkânlar gibi, kişinin baskı yapabilme için kötüye kullanabileceği çeşitli güçlere sahip olan vatandaşların durumuna benzer. Bunun içindir ki devlet gücünün bölünmesi anayasa uzmanlarımızın en çok uğraştığı konulardan birisidir.

Yasama, yürütme ve yargılama güçlerinin birbirinden ayrılması bugün hür dünya devletlerinin hemen hemen hepsi tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu

günün devletinin bünyesindeki güçler bu üçünden ibaret değildir. İlmî bir sınıflandırmaya uysa da uymasa da, bugün basının, malî çevrelerin, üniversitelerin, ordunun da bir ölçüde devlet gücü mahiyetini taşıdıkları muhakkaktır. Bu güçleri kullananlar, memleket kamu oyunun uygun görmeyeceği davranışlarda bulunurlarsa, diğer güçleri kullananlar tarafından iyi yola girmeye zorlanırlar.

Devlet güçlerinin kötüye kullanılmasına yol açan en önemli faktör bu güçlerin aynı elde birleşmesi ve böylelikle dengenin bozulmasıdır.

A.B.D. de Başkanı halk doğrudan doğruya seçmekte ve başkanın milletvekili karşısında daha bağımsız kalabilmesine imkân vermektedir. Fransa da son anayasa değişikliği ile Başkanın halk tarafından seçilmesini kabul etmiştir. Bizim Anayasa rejimimiz de Bakanların Meclis dışından seçilebileceğini kabul ederek, yasama organı ile yürütme organının birbirinden biraz daha ayrılabilmesini kabul etmiştir.

Devlet gücünün bölünüp değişik elle dağıtılması bütün uygar ülkelerce kabul edilmişken, iktisadî zaruretlerle ortaya çıkmış olan devlete ait iktisadî teşekküller dengeyi bozarak, yürütme organı lehine bir durumun teessüsüne yol açmaktadırlar.

Başlangıç safhasında pek üzerinde durulması gerekmeyen bu durum, İktisadî devlet teşekküllerinin gelişip genişlemelerinden sonra daha büyük önem kazanmaktadır. Bu yüzden iktisadî devlet teşekküllerinin statüsü, bir anayasa problemi haline gelmektedir.

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİNİN ÖZERKLİĞİ

Cumhuriyetimizin, iktisadî devlet teşekkülleri ile ilgili tutumu başlangıçtan

beri bunların istiklâle sahip olmalarını sağlamak amacına gütmüştür. Şüphesiz, bu teşekküllerin bağımsız olmasını gerektiren tek faktör devlet gücünün dengeli olarak dağıtılması değildir. Bugün için işin önemli yönü, ferdin bu teşekküllerin varlığı yüzünden devlet karşısında daha güçsüz kalması ve devlet gücünün dağıtılmasında yürütme organı lehine bir durumun ortaya çıkması olmakla beraber, başlangıçta üzerinde durulan diğer konu da, iktisadî faaliyetin icaplarına uyması gereken bu teşekküllerin, büroksasiden ve devlet dairelerinin bağlı oldukları kalıplaşmış hükümlerden kurtarılması olmuştur.

Piyasa, devamlı dalgalanmalara ma-

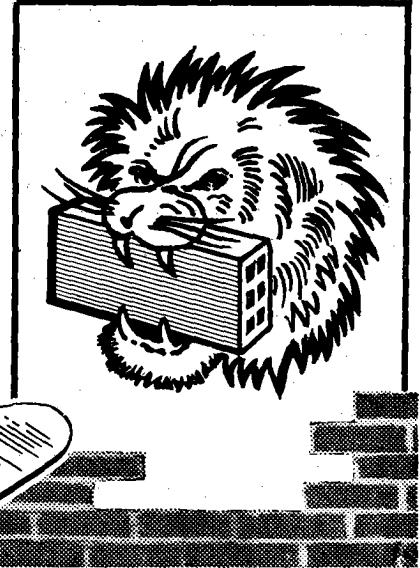
ruz bulunan bir faaliyet sahasıdır. Kalem efendisi zihniyetinin piyasada başarı göstermesi beklenmediği için İktisadî Devlet teşekküllerinin, esnek bir bünyeye sahip olması zaruri görülmüştür.

Yurdumuzda Batılı anlamda bir demokrasinin kurulmasının özlemini çektiği her davranışı ile sabit olan büyük Atatürk, iktisadî devlet teşekküllerinin kurarken, bunları günlük hükümet idaresinin dışında tutmak istemiş olabilir.

Gelecek sayıda, İktisadî Devlet Teşekküllerinin çalışmalarında özerk olabilmelerini sağlamak amacı ile, vaz'edilmiş bulunan hükümleri gözden geçireceğiz.

ARSLAN tuğla

ATEŞ TUĞLASI
YAPI TUĞLASI

FABR.: Silâhtar C. 148 Eyüp-Tel : 21 11 32 - MAĞ.: Tersane Cad. 67 Karaköy-Tel : 44 30 40

Türkiye'de İşgücü Yönünden Grev Hakkı

Muallâ ERTAN

Grev hakkındaki izahlarıma geçmeden öncelikle tarifine değinmek istiyorum. Tek bir deyimle işgücünün işverene karşı menfaatlerinin koruyan, muhafaza veya bir takım haklar elde etmelerini sağlayan, tek bir güç halinde birleşerek işçilerin hep birlikte işi plânlı olarak fiilen terketmeleridir. Fakat şunuda belirtmek isterimki her zamanda ve her yerde işi toplum olarak terk etme grev değildir. Çünkü işi terk hareketinin grev olarak isimlendirile bilmesi için 3 unsurun bir arada bulunması gereklidir. Şöyleki:

1 — Mesleki bir gayenin mevcut olması (o iş yeri veya işkolundaki maddi veya manevi menfaatlerle ilgili fikirler olmalıdır.)

2 — Koolisyon unsuru (İşçilerin hep birlikte ve önceden kararlaştırılarak tam bir anlaşma ile greve karar vermiş olmaları)

3 — İşin durdurulması unsuru (mevcud işgücünün o işyerinde veya iş kolunda iktisadî faaliyetini fiili olarak tamamen veya kısmen işi durdurmalarıdır.)

Yalnız şunuda belirtmekte fayda olacaktır ki bu üç unsurun mevcudiyetide grev için yeterli değildir. Bir takım kanunî muamelelerin yapılması ve gereken zamanın tamamlanması icabeder. Greve gidebilmek için de uzlaştırma kurulunca düzenlenen tutanağın alınması ve anlaşmaya taraflarca varılmadığı takdirde oylamaya giderek sendika veya federasyon greve karar verebilir.

Yukarıdada izah ettiğim gibi grev işçilerle işveren arasındaki menfaatlerin temini yönünden mücadelenin tek bir yönüdür. Eğer madolyon çevrilirse diğer yüzündede işverenin kendisini koruyacağı bir mücadele gücü vardırki oda lokavttır. Bir nevi grevi tesirsiz kılacak bir silahtır. Onun içinde taraflar greve gitmeden önce bir takım hesaplar yapmak zorun olduklarını unutmamaları gereklidir. Çünkü greve gidecek olan sendika veya federasyon mevcut mali gücüyle ne kadar zaman diretebilecektir. Karşı tarafın mali ve eldeki fiili stok miktarı greve gidilen o iş yerinde veya o iş kolunda ki greve iştirak eden işçilerin psikolojik durumları ve geçim şartlarının

zorunluk dereceleri ve dayanma güçlerini dikkatli olarak hesap etmesi gereklidir. Menfaat beklenirken mağlubiyet olur.

Grev de bu ince düşünürlüğü işverende yapma lüzumunu missedecektir. ve etmelidirde, İşletmede ne miktar iş gücünün greve iştirak edeceğini ücretlerin artmasıyla yükselen maliyetlerin müstehlike intikal ettirilip ettirilmeyeceği, ve birde bu işçi hareketine lokavtla ne dereceye kadar cevap verebileceğidir. İşçi ve işveren bu hareketlerinden dolayı tutumları ne olacak, yan etkiler ne derece aksatıcı olacağı düşünülmelidir. İleriyi gören ve yerinde isteklerde bulunan taraf bu hesaplamalarda yanılmıyacak, aynı zamanda muaffakiyet kendi yönünden verimli olacaktır.

GREVE GİDİLEBİLMEK İÇİN KANUNİ ŞARTLAR :

- a — Uzlaştırma kuruluna uzlaşma için muracaat
- b — Uzlaştırma kurulunca düzenlenen tutanağın alınmasından sonra (Uzlaşmaya varılmadığı takdirde)
- c — Oylamanın yapılması
- d — Oylamada salt çoğunluğun mevcudiyeti
- e — İlânnın sonra 6 iş gününün geçmesi

Oylamada belirli bir iş yerinde veya işkolunda greve gidebilmeleri için fiilen çalışmakta olan işçilerin 2/3 sinin (salt çoğunluk) oylama sonunda greve taraftar olmaları zarureti vardır. 23 cü mad. nin 3 cü bendinde belirtilen ilânın o iş yerinde yapılmasıyla başlayan iş gününden itibaren 6 iş gününün sonunda greve gidilir. (İlânın yazılı olması şarttır.)

Oylama mahallin en büyük milkiye amirinin tesbit edeceği yer, gün ve çalışma saatlerinin dışında görevlendireceği memurun gözetimi altında yapılabilir. Oylama neticelerine ise oylama günün-

den başlayarak 3 iş günü ihtiraz iş davalarına bakan mahalli mahkemeye yapılmalıdır. Ve ihtiraz 3 gün içinde karara bağlanır. Oylamada cebir kullanma ve tehdit etme 1 aydan bir yıla kadar hapis cezası ile neticelendirilir.

Oylamanın neticesi 4 nusha halinde bir tutanakla gösterilir. Bu nushalar bölge çalışma müdürlüğüne, greve karar veren işçi teşekkülüne işverene ve bir nushasında mahallin en büyük mülkiye amirliğine verilerek saklanır.

19 cu mad.nin 2 ci bendinin 3 cü fıkrası, 15 ci veya 21 ci madde kanunî şartlara göre uzlaşmaya varılmadığını bildiren tutanağı almasıyla greve karar veren işçi sendikası veya Federasyonu tutanak tarihinden başlayarak 6 iş gününden bu kararını karşı tarafa yazı ile bildirmek zorunluğundadır. Bu bildiri tarihinden başlayarak 6 iş günü geçmeden grev kararı yürürlüğe giremez.

Grevin Tarihi :

Grev endüstri devrinin icablarından sayılırsada grev eski Mısır'da firavunlar devrinde dahi görülür. Eski Mısır mezarlarında ele geçirilen papirüslerden anlaşılacağı üzere bundan binlerce yıl önce, büyük bir ehramın yapısında çalıştırılan işçiler bir gün sürmüş olan grev yapmışlardır. O gün için işçilere yövmiye olarak kızarmış ekmekle zeytin yağı verilirmiş. Müteahhit işçilerden bu hakkı kıstalayınca işçiler arasında bir kaynaşma başlar ve bir gün işlerinin başına gitmezler. Devrin firavunu işe müdahale ederek bu hakkı yeniden sağlar.

Tarihte en garip grev 1461 de Fransa'da Kral IV Charles'in cenaze töreninde yapılmıştır. Fransa'da garip geleneklerden biride kral cenazelerinin saray mezarlığına götürme işini tuz taşıyıcıları birliğine bırakılmış olmasıdır. IV Charlesin tabutu götürülürken birden bire cenazeyi

yol üstünde bırakarak ücretlerin artması isteniyor. Aksi halde kıpırdanmayacaklarını söylüyorlar. Artışa söz veriliyor ve geç vakit merasim tamamlanıyor.

Meraklı olaylardan biride XVIII yüzyılda Paris'teki ünlü Comédie Française artistlerinin yapmış olduğu grevdir. Grevdeki gaye ise istenmeyen bir artistin sahnedan çekilmesi içindir.

Türkiye'de grev 1950 tarihinde «Tatili Eşgal Kanunu» ile kaldırılmıştır. O devirde siyasi ve iktisadi durum karşısında ne alâkahlarda ve nede münevver zümreden bu hususta bir hareket görülmemiştir.

Türkiye'de kolektif anlaşmalar mecburi tahkim rejimi kabul edilerek 1936'daki yürürlüğe giren Türk İş Kanunu bunu değiştiren 1950 tarihli kanunla kısıtlanarak her türlü iş ihtilâflarını halledecek grev yasak edilmiştir. 1947 de «İşçi ve işveren sendikaları ve sendika birlikleri hakkında kanunu» neşri, 1950 tarihinde iktidar değişikliği, sosyal haklar lehine bir kıpırdama meydana getirmiş oldu. Grev, 1961 tarihli Anayasamızda resmen kabul edilmiştir. Memleketimizde mütareke yıllarında İstanbul tramvay işçileri bir çok grevler yapmışlardır. Fakat cumhuriyet devrinde, ufak tefek hareketler dikkate alınmazsa grev olmamıştır denebilir.

Grev çeşitleri :

- a — Meşru grevler
- b — Gayri meşru grevler

Meşru grevler kanunî şartlar altında yapılan grevlerdir. Devamda zaman çok kısa olabileceği gibi uzayabilir. Çünkü tarafların dayanma gücü gaye içinde bulundukları güçlülere bağlıdır.

Gayri meşru grevler ise kanunî şartların dışında yapılan grevlerdir. Bunlarda:

Siyasi grevler (Cebri bir kuvvete dayanmasada bir ayaklanma ve isyan durumundadır.

İşverene zarar verme kastiyle yapılan grevler kanunî ve akdi anlaşmaların dışında yapılan grevlerdir.

Grev Gözcüleri :

Kendi mensupları arasında iş yerinin giriş ve çıkışlarında en fazla iki kişi olur. Grevin başlamasıyla vazife alırlar. Yanlız bu görev cebir ve tehditle yaptırılmaz. Kanunu cezaya sebep olur.

Greve katılamıyacak işçiler :

25 ci maddenin gerektirdiği üzere istihsal ve satışla ilgili olmamak üzere sürekliliği icab ettiren teknik zaruretlerde ve ham madde, yarı mamul ve mamul maddelerin bozulmasını önleme gayesi ile yeterli işçi greve katılamaz ve uzaklaştırılmaz.

Kanun Dışı grevin sonuçları :

Böyle bir grev hareketine iştirak eden, iştirake teşebbüs eden veya teşvik edilen işveren iş akitlerini feshin ihbarına lüzum göremeden doğrudan doğruya ve ihbar tazminatını gerektirmeden feshedebilir. Bu durum işverene kanunun tanımış olduğu iş aktini ihbarsız fesih sebebidir. Aynı zamanda iş veren bu hareketinden dolayı uğramış olduğu zararı da talep hakkına sahiptir.

Grev yasakları :

20 ci mad. de yasaklar şöyle sıralanmıştır;

- 1 — Savaşta
- 2 — Seferberlikte (Genel ve kısmi)
- 3 — İlaç imâl yerleri haricinde, hasta kabul ve tedavi yerleri, eczane aşı ve serum istihsal eden yerler gibi halkın sağlığı ile ilişkisi olan müesseseler.
- 4 — Kurtarma işleri
- 5 — Elektrik, su ve havagazı istihsal ve dağıtım işiyle meşgul müesseseler.

- 6 — Yurt içinde ve dışında hareket halinde olan hava, kara ve deniz vasıtalarında (ancak seyir tamamlandıktan ve yurda döndükten sonra greve iştirak edebilir.)
- 7 — Noterle ilgili hizmetler
- 8 — Eğitim ve öğretim, bakım müesseseleri
- 9 — Toplu sözleşme içinde greve gidilemez
- 10 — Sıkı yönetimin uygulandığı bölgelerde
- 11 — Tabii afetlerin ve hayatı felce uğratacak nitelikteki yangınlarda Bakanlar Kurulu o bölgeye inhisar etmek üzere bir kararname ile yasaklanabilir.
- 12 — Millî Savunma Bakanlığınca ve İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığınca işletilen işyeri, benzeri işyerleri mukayese-i ile işçi sendikası veya federasyonun müracaatı üzerine Yüksek hakem kurulunca tesbit edilmesi halinde greve gidilebilir.

Grevin Geçici olarak durdurulması :

Başlanmış veya karar verilmiş bir grev millî güvenliği tehlikeye sürükleyecek, memleket sağlığını bozacak nitelikte ise Bakanlar Kurulu kararname ile en çok 30 gün erteliyebilir. Karar yürürlüğü ilânından 2 gün sonra (30 günden az ise ilâniyle) başlar ve 30 güne çıkarılabilir. Sonradan lüzum görülürse en çok 60 gün daha uzatılabilir. **Yalnız** şunu belirtmek isterimki Bakanlar Kurulu kararnameyi ilân etmeden Yüksek Hakem Kurulundan geciktireceği grevin işiştirarı mütalâasını ister. (Mütalâanın 30 günlük devre bitmeden verilmesi lüzumludur.) Bakanlar Kurulu kararnamenin yürürlüğe girdiği günden başlayarak 6 iş günü içinde Başbakanlıkça Yüksek Uzlaştırma Kuruluna havale edilir.

Yüksek Uzlaştırma Kurulu :

Başbakanın veya kendilerinin tayin edeceği bir bakanın başkanlığında ve önem sırasına göre Yargıtayın iş davalara bakan dairesinin başkanı, Danıştay Genel Kurulunca seçilecek dava dairesi başkanlarından biri, en çok üyesi bulunan işçi ve işveren konfederasyonun seçeceği tarafsız birer aracı, (Bu nitelikte işveren konfederasyonu yoksa Türkiye Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği ile Türkiye Ticaret Odaları bu seçimi yaparlar.)

Erteleme müddeti nihayetinde yine taraflar anlaşmamış veya Yüksek Uzlaştırma Kuruluna müracaat etmemişlerse greve gidebilirler.

Grev Halinde Mülkiye âmirinin yetkileri :

Grevin yapıldığı işyeri veya işkolunda gerekli tetbirleri almaya mecburdur. Bu tedbirler inzibati, sağlık ve bölge sakinlerinin günlük yaşantıları temin edecek ihtiyaçlarını karşılama yönündendir. **Yalnız** kanun hükümleri saklı kalmak şartıyla.

Grevin yapılmasındaki maksatlar :

İktisadi kriz devrelerinde işçi teşekkülleri ücretleri arttırma taleplerinden ziyade ücretlerin seviyesinin muhafazası düşünülür.

İktisadî refah devrelerinde ise işçiler daha ziyade ücretlerinin arttırılmasında ısrar ederler.

Greve iştirak eden işçilerin işverene karşı birtakım mükellefiyetleri vardır. Bunlar saygı ve sadakat iş aktinin devamının gereğidir. Grevde tarafların her an birbirlerine zararlı harekette bulunması mümkündür.

274 sayılı kanunun 23 cü maddesine göre grevin devamı müddetince sendikaya gönderdiği üyelik aidatı askıda kalır. Ayrıca grev müddeti işçinin kıdeminden sayılır.

Grevin hizmet akitlerine etkisi :

1 — Kanunî greve iştirak eden, teşfik eden, karar alınmasına katılmasına hizmet aktini ortadan kaldırmaz.

2 — İşveren greve iştirak eden işçi yerine grev süresince dışardan başka işçi alamaz. (Daima ve geçici olarak işçi alamaz ve çıkartamaz.)

3 — İşçi iş aktinden doğan hak ve borçları askıda diye başka bir iş tutamaz eğer bir iş yaparsa işveren ihbara lüzum görmeden iş akdini feshedebilir.

Grevde Senelik Ücretli İzin Durumu

Eğer işçi greve gidildiğinde işinde ise ve devam ediyorsa grevde sayılmaz. Fakat iznini yarıda bırakarak veya iznini tamamlayarak greve iştirakî de hiç bir suretle kısıtlıyamaz yalnız şu kadarını da belirtmek hem izinli hemde greve iştirak bir arada olamaz. Eğer işçi iznini yarıda bırakıp greve katılmışsa grev sonunda kalan kısmını kullanabilir. Daha önceden talep etmiş ve bu hakkı grev devresinde gerçekleştirmişse bu hakkı grev devresinde kullanamaz. Bu durum işverenin lehinedir. Yukarıda izah ettiğim gibi greve iştirak ve izin hakkı bir arada kullanılamaz. Senelik izne hak kazanabilmek için işçinin bir yıl çalışmış olması lazımdır. Eğer işçi tamamlamamış iken greve gidilmişse grev müddeti sayılmamak şartıyla gelecek günlerde eksik günlerini çalışarak senelik izin hakkını elde eder. Fakat bu müddet bu şekilde hesap edilmemeli. Neden diye düşünülebilir. İşçinin bütün hakları askıda saklı kalıyor da bu müddet niye ve neden hesaba ilâve edilmiyor.

Grev müddetince bu sebebe dayanarak işveren iş aktini feshedemez. Haksız bir fesih sebebi ortaya çıkar. Çünkü fesih sebepleri kanununda tek tek sayılmıştır. Yalnız süresiz akitlerde işçi feshi icabettiren bir harekette bulunmuş ise grevden önce ve grev süresinde akti fes-

hedebilir. Fesih de işverenin şahsı takdiri de kanunla sınırlandırılmıştır. Fesih sebebi öğrenildiği iş gününden başlayarak 6 iş günü içinde yerine getirilmesi şarttır. Eğer kullanılmazsa bu hak kendiliğinden düşer.

Grevde konut hakları :

Greve iştirak eden işçiye işveren tarafından lojman verilmiş ise çıkartamaz yalnız o müddet zarfında konutlarla ilgili onarım, gaz, elektrik ve su, ısıtma masrafları rayiç fiat üzerinden ödenir. (İşveren bu hakları hiç bir surette kısıntıya uğratamaz). Yalnız şu kadarını da izah edeyimki grevin meydana getirdiği bir kısıtlama ise işçi işverenden bunların teminini istiyemez.

Grevin Sona Ermesi :

Kanunî greve karar vermiş olanlar alınan kararlar sona eren grevi işyerinde yapılmışsa bölge çalışma müdürlüğüne bir iş kolunda yapılmışsa Çalışma Bakanlığına bildirilir. Mahallinde çıkan en az bir gazetede bu imkânda yoksa yayın vasıtaları ile ilân edilir. Bundan başka İstanbul ve Ankara'da çıkan en az iki gazete ve radyoda yayımla bildirilmesi gereklidir. Böylece ilân ve tebliğle sona erer.

Memura Grev Hakkı :

Anayasamız bu hakkı vermemiştir. Fransa'da 1947 tarihli kanunla hapis hâlinde çalışanlarla, vilâyetlerde vazifeli bulunan bazı memurların ve polislerin greve gidemeyecekleri belirtilirken yasaklar cezaî müeyyedeler ile kuvvetlendirilmiştir.

Grev demokratik devletlerde zaman zaman kısıtlanmış isede siyasi ve ekonomik bünyeye göre ayarlanarak serbest bırakılmış ve yapılamıyacak haller kanunda madde madde belirtilmiştir. Totoliter repimlerde ise güçlü engellerle karşılaşmıştır.

Grev yapma ve sendika kurma hak ve hürriyeti İngiltere'de 1824 de, Fransa'da 1864 de, Almanya'da 1864, Federal Almanya'da ise 1946 da, tesis edilmiştir. İspanya'da 1938 de kanun devleti iş verimini teminle vazifelendirmiştir. 1941 de ise istihsalı aksatan her hareket suç sayılmış ve hapis cezalarıyla kuvvetlendirilmiştir. Amerika'da ise 1890 tarihinden beri uygulanmıştır.

Grevde cezayı icap ettiren haller :

Kanun dışı grev: Karar verenler katılanlar veya böyle bir greve karar verilmesine, bunlara katılmaya veya devamına teşfik edenler, psikolojik yönden etkilemeye çalışanlar bir aydan üç aya kadar hapis ve 100 TL. dan 1000 TL. na kadar ağır para cezasına carptırılır. Tekerrürün halinde ise ceza 2 kat artırılır.

Grev yasaklarına uyulmaması :

20 ci maddeye göre belirtilmiş yasaklara aykırı olarak greve karar verenler, teşfik edenler, 6 aydan ve 500 liradan az olmamak üzere ağır para cezasına ve tekrarı halinde bu cezalar 2 kat artırılır mahkûm olur.

Grevin geciktirilme kararına riayet edilmemesi :

Bakanlar Kurulunun yürürlüğe girmesinden sonra greve devam edenlere, devam için zorlıyanlara veya teşfik edenler 3 aydan bir yıla kadar hapis 500 liradan az olmamak kaydıyla ağır para cezası verilir. Tekrarında iki misli artırılır.

Grev halinde işyerinden ayrılmamak:

İş yerinden ayrılmayan işçiler iş yerinden ayrılmamaya zorlıyan veya teşfik eden 200 liradan az olmıyan ağır para cezasına mahkûm edilir.

Grev üzerinde dikkatle durulması ve bir takım iktisadî ölçülerle yan tesirleri hesaba katılarak tatbik edilmesi gereken bir faaliyettir. Yoksa millî gelir için te-

lâfisi mümkün olmıyan kayıplar meydana getirmekle kalmaz greve giden taraf içinde çok acı sonuçlar verebilir. Grev millî gelirin (Fert başına ve reel olarak) arttığı devrelerde ücretlere bir artış ilâvesi mümkün olabilir.

Yeni çıkacak kanunda grev hakkı kısıtlanmak istenmiştir. Bence kısıtlamadan ziyade işçi teşekkülleri ile işveren teşekküllerinin menfaat çatışmalarını toplu sözleşme ile ve hakem kurulları ile hallini temin etmek ve memleketimizin ekonomik bünyesine göre, iktisadî yönden ekonomimize zarar vermiyecek şekilde değerlendirilmesini temin etmek gerekir.

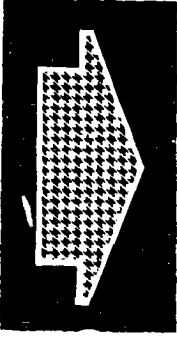
Sosyal Sigortalar Kurumunun Grevde Başarısızlığının Nedenleri :

Yakın tarihte greve giden kurumun grevden mağlûp çıkmasının sebepleri kendi bünyesinde ve dış tesirlerdendir:

- 1 — İsteklerin bazıları yetersiz ve yeni bir kanunla ancak kabul edilebilirdi. Bu da grevin çok üzerinde bir zamanı gerektiren durumdu.
- 2 — Türk işten ayrı ve müstakil bir bir sendikaya sahip olmaları ve Türk işin kendilerini desteklememesi.
- 3 — En büyük hata diyebileceğim sendikanın malî gücünün çok yetersiz olması (Greve giden kişilere açık bona imzalatmış olması her şeyi izah için kâfi gelir sanırım.)
- 4 — Devlette böyle gayeler taşıyan greve taraftar değildi.
- 5 — İktisadî Devlet Teşekkülleri grevde muaffak olurlarsa derhal greve hazır olmaları.

İşte sendika bunları yeteri kadar hesaplayamadığı için kendi ve grevcileri yönünden üzücü olmuştur.

Kooperatifler Kanununun Getireceği Yenilikler

Reha BAVBEK

Memleketimizde kooperatif şirketlerin Ticaret Kanunundaki hükümlerden ayrı bazı esaslara tâbi tutulmasını, kooperatifçiliğin özel bir kooperatifler kanunuyla himaye edilmesini öngören çalışmaların başlangıcı 1944 yılına kadar uzanmaktadır.

1944 yılında toplanan Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresinin dileklerine uyularak İsviçre Borçlar Kanununun Kooperatiflere ait hükümlerine dayanarak suretiyle Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından bu konuda ilk defa bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarı 1944 yılından bu yana çeşitli uzman ve teşekküllerin incelemesinden geçmiş, birçok değişikliklere uğramış ve son olarak 1963 yılında toplanan Beşinci Türk Kooperatifçilik Kongresinde tartışılmış ve nihayet son şeklini alarak Büyük Millet Meclisine intikal etmiş bulunmaktadır.

Biz bu yazımızda Kooperatifler Kanunu Tasarısının ana hatlarından ve getirdiği yeniliklerden söz açmak istiyoruz.

Bilindiği gibi memleketimizde kooperatifler 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu-

nun 485-502. maddeleri ile bu kanunun anonim şirketlere ait hükümlerinin uygulanması suretiyle faaliyet göstermektedirler. 1935 yılında yürürlüğe giren Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunları, Kooperatifçiliğin müstakil bir şekilde tedvin edilmesi yolunda atılmış bir adım sayılabilirse de mezkûr kanunların kapsadığı sahanın mahdud olması beklenen faydayı sağlamamış Ticaret Kanunundaki hükümler de memleket ihtiyaçlarını karşılamaktan daima uzak kalmıştır.

İşte yeni tasarı bu ihtiyaçlardan doğmuştur denilebilir. Gerçekten tasarının gerekçesi de bu hususu açıkca belirtmektedir. Gerekçede, Kooperatiflere dair mevzuatın islâhının elzem olduğu, bu islâh işinin Ticaret Kanununun islâhı işinden ayrırdılması gerektiği, bu sahadaki hakiki islâhın, ekonominin bütün dallarına şamil olarak tarım, küçük sanat, yapı, istihlâk, kredi v.s. kooperatiflere müteallik müşterek hükümlerin beher kooperatif nev'ine mahsus özel hükümleri muayyen ve vahdetli prensiplere göre bir

araya toplamak suretiyle yapılmasının icabettiği, ifade olunmuştur.

Bu kısa girizgâhdan sonra şimdi kooperatifçiliğe ait hükümleri topluca ihtiva etmek üzere hazırlanan tasarıya göz atabiliriz.

Tasarı, 9 bölüm, 102 maddeden ibaret olup 1. maddesinde kooperatifleri, «tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküller» olarak tarif etmiş bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, bu tarif Ticaret Kanunumuzun 485. maddesindeki tarife nazaran daha sarihtir. Ayrıca tüzel kişilerin kooperatiflere ortak olabilecekleri hususu da madde metnine dahil edilmiştir. Diğer taraftan ayrı bir madde ile de kamu tüzel kişilerinin cemiyetler ve derneklerin de, amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflere ortak olabilecekleri kabul olunmuştur.

Tasarının getirdiği yeniliklerden bir diğeri de kooperatiflerin kuruluşunda sağlanan kolaylıklardır. Gerçekten yeni hükümlere göre kooperatiflerin kuruluşundaki formaliteler azaltılmış ve kooperatiflerin kuruluşu, Ticaret Bakanlığının izniyle Ticaret Siciline tescil ve ilân esasına bağlanmıştır. Bundan başka kooperatiflerin faaliyetlerini teşvik ve kolaylaştırmak maksadiyle yurt içinde ve dışında şube açmaları mümkün kılınmıştır.

Bu hususlar dışında yeni tasarının belli başlı hükümlerini şöylece sıralayabiliriz.

a. Kooperatife görev veya hizmet taahhüdü ile de ortak olma imkânı kabul edilmiştir.

b. Ortakların fazla yatırım yapmalarını teminen ortaklık paylarına faiz verilmesi esası vazedilmiştir.

c. Ortak sayısı 300 ü aşan kooperatiflerde muhabere ile oy verilmesi mümkün kılınmıştır.

d. Kooperatif personeli için yardım teşkilâtı ve fon tesisi öngörülmüştür.

e. Kooperatiflerin kendi aralarında ve Türkiye çapında birleşmelerini temin edecek Kooperatifler Birliği, Millî Kooperatifler Birliği ve Türkiye Millî Genel Kooperatifler Birliği ve Danışma Kurulları gibi teşekküller kurmalarını sağlayan hükümler konmuştur.

f. Kooperatiflerin ve birliklerin müstakil bir zihniyetle kendi kendilerini idare etmeleri prensibine bağlı kalınarak Ticaret Bakanlığına, uyarıcı ve geliştirici nitelikte bazı görevler verilmiştir.

g. Tescil ve ilân mecburiyetini yerine getirmeyenler için para cezası öngörülmüştür.

h. Mevcut kooperatiflerin Kooperatifler Kanununa intibakı için 2 yıllık bir süre verilmiş, süre içinde bu mecburiyeti yerine getirmeyen kooperatiflerin münfesihi sayılması esası kabul edilmiştir.

Tasarının Meclis müzakerlerinde aynen kabul olup olunmayacağı, yapılacak değişikliklerin neler olacağı henüz meçhul bulunmakla beraber, kanunun ekonomik hayatımıza etkisinin büyüklüğü inkâr edilmez bir hakikat olarak görülmektedir. Ancak bütün müsbet yönlerine rağmen, memleketimizde kooperatifçiliğin gelişmesi için kanunun sadece bir unsur olduğunu ilâve etmemiz lâzımdır. Zira Kooperatifleşmek için gerekli ortam bulunmadığı müddetçe, kanun ne kadar modern hükümleri ihtiva ederse etsin, beklenen faydanın sağlanamayacağı da bir gerçektir.

Bu itibarla, karşılıklı yardım fikrinin yayılması, kooperatifçilik için gerekli kültür seviyesinin temini, müşterek iş yapma alışkanlığının elde edilmesinin kanunun tedvinini kadar önemli olduğu kanaatindeyiz.

Şehirleşme ve Ekonomik Gelişme

Orhan BULDAÇ

ŞEHİRLEŞMENİN TARİHÇESİ :

İnsanlar sosyal ve tabii bir muhit içerisinde yaşarlar. Yaşanan bu muhit ekonomik ve sosyal koşullar bakımından ülkeden ülkeye farklılıklar arz eder.

İnsan yaşamınının geçirdiği büyük oluşum içerisinde yerleşme düzeninin uğradığı değişiklikler önemle tetkik edilmeye değer. Göçebelikten vaz geçip sabit yerleşme noktalarında varlığını devam ettiren ve özellikle tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla uğraşan ilk yerleşik insandan buyana, yerleşme düzeyi ile medeniyet arasında sıkı bir ilişki var olagelmıştır. Yerleşme alanını ekonomik ve coğrafik koşullar bakımından iyi seçen insanlar tarihte ilk medeniyeti tesis etmişlerdir. Milattan önce 5 bin yıllarında yazıyı icad etmek suretiyle insanlığa en büyük hizmette bulunan Sümerler, ekonomik ve coğrafi koşullar bakımından halen önemini kaybetmemiş bulunan Dicle ve Fırat nehirlerinin suladığı Mezopotamya diye anılan bölgeyi kendilerine yaşama alanı olarak seçmişlerdi. Ekonomik anlamda dikkat çeken ilk şehirler Mezopotamya ve Nil vadisinde görülmüştür. Mezopotamya'daki şehirlere

Site - Devlet, Nil vadisindeki şehirlere ise «NOM» adı verilir. Bu şehirler bugünün şehirlerinden farklı bir ekonomik bütünlük ve siyasi bağımsızlık ifade ederlerdi. Bu şehir devletler ileride büyük imparatorlukların nüvesini teşkil etmişlerdir. Roma İmparatorluğu ve Büyük İskenderin sınırlarını Hindistan'a kadar uzattığı Makedonya İmparatorluğu bunun en güzel örnekleridir. Anadoluda da sayısız şehir devletler kurulmuş ve imparatorlukların çekirdeğini teşkil etmişlerdir.

Şehir devletlerden imparatorluğa, imparatorluktan modern devlet hayatına geçişte her ülkede çeşitli koşullar altında farklı şehirleşme hareketleri olmuştur.

Bu günün ekonomistlerini, sosyologlarını, eğitimcilerini ve yöneticilerini ilgilendiren «Şehirleşme Sorunu» 18 ci asırda JAMES WAT'ın buharlı makinayı icadından sonra sanayide birden bire meydana gelen patlama sonucu köylerden kent'e doğru başlayan kitle halinde insan akımıdır. Bizim tetkik etmek istediğimiz konu da bu kırdan şehire doğru olan insan göçü, bunun anlamı, nedenleri ve yarattığı çeşitli sorunlardır.

ŞEHİRLEŞMENİN ANLAMI :

Buharlı makinanın icadına kadar ekonomide hakim sektör tarımdı. Her ülke ekonomik faaliyetin tarıma dayanıyordu. Bu bakımdan, nüfusun çoğunluğu köylerde oturup çeşitli tarım kollarında çalışıyordu. Bu durum, asırlarca devam etmiştir. Tarımın hakim olduğu, ekonomik yapı ve üretim biçiminde şehirler ancak ticaret ve siyasi merkez olarak fonksiyon görüyordu. Buharlı makinanın sanayiye tatbik edilmesiyle ekonomik bünye ve üretim biçimlerinde büyük değişme olmuş, bu değişme aynı oranda sosyal hayatı da etkilemiştir. Sanayi ve ekonomide görülen büyük gelişme şehirlerle cazibe kazandırmış ve köylerden şehre doğru akımın esaslı etkeni olmuştur. Görüldüğü gibi şehirleşme «Sanayi Devrimi» ile beraber köyün çözülmesini ifade etmektedir.

ŞEHİR YAŞANTISININ ÖZELLİKLERİ :

Şehir kıra nazaran farklı özellikler arzeder. Şehirsel özellikler olarak «Endüstrileşme, tarım dışı faaliyetler, uzvi olmayan enerjiye dayanan üretim, ihtisaslaşma, örgütleşme, heterojenlik, ailenin küçülmesi, sekonder özellikler» (meslekî, iktisadî, siyasi, kültürel), rasyonel dayanışma, mukavele esasına dayanan münasebetler, gelenekler ve dini inancın zayıflaması, lâik ahlak, yatay ve dikey hareketlilik, ulaştırma, haberleşme, eğitim ve diğer hizmetlerin sağlanması, okuma yazma oranında artma, trafik kazalarında artış ve suçluluğun artışı «gibi sosyo - ekonomik hususlar ileri sürülmektedir. Anlaşıldığı gibi şehir ve köy hayatı arasında büyük farklar vardır. Kırdaki insanların bu yeni sosyo - ekonomik muhite adapte olması pek kolay olmamaktadır. Muhtemel problemleri önlemek bakımından sorunu bütün kapsamı ile bil-

mek, önemle ele almak ve gelişmeleri titizlikle izlemek gerekir.

ŞEHİRLEŞMENİN MALİYETİ :

Şehirleşme ekonomik yönü ile büyük önem taşır. Şöyleki, köyden şehire olan akın bir takım kamu ve beledi giderlerini sür'atle artırmakta ve bir çok yatırımı gerektirmektedir. Evvelâ köyden göç edenlerin yerleştirilmesi söz konusudur. Bu ise beledi alt yapı olarak tanımlanan su, yol, elektrik, ve kanal gibi tesislerinin kurulması ki, Türkiye için yapılan çalışmalara göre, köyden şehire göç eden her nüfus için bu amaçla asgari 2.500 TL. yatırım yapmak gerekir. Belediye alt yapıdan ayrı olarak sosyal alt yapı yani sağlık ve eğitim tesisleri için göç eden nüfus başına asgari bin TL., barınma için nüfus başına, gecekondulu standardında, 2.500 TL. yatırım yapılması zorunludur. Toplam olarak göç eden nüfus başına sekiz on bin TL. yatırım yapmak zorunluluğu dikkate alınırsa şehirleşmenin maliyetinin ne kadar yüksek rakamlara ulaştığı kolayca kestirilir.

Sanayileşme sonucu meydana gelen ve Avrupa Ülkelerinde görülen şehirleşme hareketlerinde, sanayinin tarımda sağladığı produktivite artışı fazla miktarda nüfusu besleme olanağı hazırlanmış ve kentsel faaliyetin gelişmesi de kentlerde çok sayıda nüfusa iş imkânı sağladığından, bu ülkelerde şehirleşme dengeli bir şekilde olmuştur.

İleri ülkelerde görülen ekonomik gelişme, sanayileşme ve şehirleşme üçü sürecine uygun olmayan ve kırsal iticiliğinden doğan «Sefalet Şehirleşmeleri» geri kalmış ülkeler için büyük sorunların kaynağı olmaktadır. Gecekondulu ve işsizlik bunun en tipik örnekleridir.

ŞEHİRLEŞME VE EKONOMİK GELİŞME**II**

Birinci bölümde şehirleşmenin anlamını belirtmeye çalıştık. Bu bölümde

ise şehirleşmenin nedenleri ve sorunları üzerinde duracağız.

İleri ülkelerde sanayileşme ve ekonomik gelişmeye paralel olarak görülen Şehirleşme hareketi, sanayi devriminden sonra ileri ülkelerin en önemli özelliği olmuştur. Sanayileşmiş ülkeler, dış pazarlarda ekonomik faaliyetlerini yürütmek ve ikinci derecede ticarî merkez niteliğinde bir takım şehirlerin doğmasına yardımcı olmuşlar ve bu şehirlerde kendi ekonomik faaliyetlerine yardımcı yerli bir sınıf yaratmışlardır. Eski sömürge ülkelerinde görülen kalabalık ve gelişmiş şehirler bunun tipik örnekleridir. Hong - gong limanı gibi. Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde İstanbul ve İzmir şehirleri de dış ekonomilere hizmet eden şehirler arasında sayılıyordu. Bugün, Türkiyede görülen şehirleşme, daha çok iç koşullar ve ekonomik faaliyetlerimizle yakından ilgilidir. Yurdumuzda dış ekonomik faaliyetlerin şehirleşmeye tesiri iç şartlar karşısında etkenliğini gittikçe kaybetmektedirler.

Geri kalmış ülkelerde tarım faaliyetlerinin köy nüfusunu besliyememesinden, sanayileşmeye bağlı olmaksızın kırdan şehire doğru olan göçler çoğu kez büyük problemler doğurmaktadır. Bu hallerde, nüfusun akıcılığına engel olacak tedbirler öne sürülmekle beraber, bu tip şehirleşmenin sanayileşme ve ekonomik gelişme için esaslî bir potansiyel olmak niteliğini unutmamak gerekir. Zira, ekonomik gelişme ile şehirleşme arasında fonksiyonel bir ilgi vardır. Geri kalmış ülkelerde sanayileşme çok problemlî şehirleşme hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır, kanısındayız.

ŞEHİRLEŞMENİN ÖNEMİ :

Şehirlemenin nedenleri tesbit olunurken üzerinde durulması gereken en önemli konu, bütün ülkelerde taşıdığı önemdir. («Milyonlarca kimsenin asırlık

geleneklerinden, yaşama ve çalışma çevresinden sıyrılıp tamamen farklı fiziki ve sosyal bir çevreye göçmesi, bu çevreyi biçimlendirmesi, alışkanlıkları arasında olmayan işlerde çalışması tarih boyunca insanlığın karşılaştığı en önemli oluşumlardan birisidir») Bu oluşumun en önemli nedeni ise, ekonomiktir.

Bütün ileri ülkelerde şehirleşme ekonomik gelişmeyle beraber görülmüştür. Geri kalmış ülkelerde ise şehirleşme hızı, sanayi ve ekonomik gelişme hızından daha fazladır. Buharlı makinanın icadından sonra ilk olarak İngiltere, sahip olduğu olumlu sosyal, iktisadî ve politik ortamdan yararlanarak şehirleşme ve bu hareketin yüzde yüz doğru orantılı olarak bağlı bulunduğu ekonomik gelişme ve sanayileşme hareketi ne sahne oldu. Sonra sırasıyla Avrupa ülkeleri, ABD, Rusya ve Japonya aynı anlamda şehirleşme, ekonomik gelişme ve sanayileşme üçlü sürecini yaşadılar. Geri kalmış ülkelerde ise bu dönemde, sanayileşmiş ülkelerin etkisi ile şehirleşme hareketleri görüldü ise de bu hareketi üsteki nedenlerle tanımlamaya imkân yoktur. Sanayinin şehirlere kazandırdığı ekonomik cazibe kırdan şehire göçün esaslî etkeni olmuş, bizzat sanayileşme sayesinde tarımın makineleşmesi sonucu tarımda işgücü başına produktivite artışı kırdaki nüfusu devamlı olarak şehirlere itmiştir. Bu halde tarımdaki produktivite artışı daha fazla şehir nüfusunu besleme olanaklarını hazırlamış, şehirlerde ekonomik faaliyetlerde görülen gelişmeler çok sayıda nüfusun çalışmasını sağladığından dengeli bir şehirleşme mümkün olmuştur.

ŞEHİRLEŞMENİN ÇEŞİTLERİ :

Şehirleşme, hareketi doğuran nedenlere göre çeşitli olabilir. Sanayileşmeye bağlı şehirleşmelere «Sanayi Şehirleşmesi», sanayileşmeye bağlı olmaksızın, kı-

rın iticiliğinden doğan nüfus yığılmalari na «Demografik Şehirleşme» denir. Bir başka açıdan ekonomik gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkan şehirleşme «Gelişme Şehirleşmesi»dir. Bu tip şehirleşme de ekonomik gelişme şehirleşmenin yarattığı sosyal ve beledi alt yapı ve konut yatırım ihtiyaçlarını rahatça karşıladığından arzulanan bir şehirleşmedir. Bu halde köyden şehire göç edenlere rahatça iş bulunur ve ekonomiyeye katkıda bulunmaları sağlanır. Kırın iticiliğinden doğan şehirleşmede sosyal, beledi alt yapı ihtiyaçları karşılanamaz, konut yerine gecekondular yapılır, işsizlik yaygındır. Bu tip şehirleşmenin adı «Sefalet Şehirleşmesi»dir. Sayısız problemleri beraber getirir.

ŞEHİRLEŞME SORUNLARI :

Sanayileşmeye bağlı olarak görülen şehirleşme hareketleri pek porblemli ol mamaktadır. Geri kalmış ülkelerde ki şehirleşmeler ciddi sorunlar doğurmaktadır. Evvela göç edenler iş bulamamak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu sosyal güvensizlik göç edenleri korkutan en önemli problemdir. Şehire gelenlerin sosyo-kültürel hazırlıklarının tam olmaması şehir hayatına «adaptasyonu» güçleştirmekte, sonuç olarak şehirde kır hayatı sürmek arzusu devam etmektedir. Belediyelerin alt yapı ihtiyaçlarını karşılamakta olanakları hemen hemen yok gibidir. Şehirleşen her nüfus için asgari 2500 TL. beledi alt yapı ihtiyacı, sorunun büyüklüğünü belirtmesi yönünden dikkate değer. Beledi alt yapı ihtiyacı yanında konut yatırımlarının yetersizliği gecekonduları doğurmakta diğer yatırımların eksikliği ise ciddi sosyal rahatsızlıkların nedeni olmaktadır.

Bugün yurdumuzdaki gecekondular, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği Yurdumuzda görülen şehirleşmenin sanayileşme ile ilgili olmayan demografik yönünü belli etmektedir.

EKONOMİK GELİŞME VE ŞEHİRLEŞME :

III

I ve II ci bölümlerde genel olarak «Şehirleşme Hareketinin» Önemi, Anlamı, nedenleri ve çeşitleri ile İleri ve Geri Kalmış Ülkelerde görülen Şehirleşme Hareketlerinin farklı yönlerini açıklamaya çalışmıştık. Bu bölümde ise, Türkiye'de Şehirleşme Hareketlerinin nedenleri ve aşamaları ile beraber günümüzdeki Sorunlarını ve arzettiği önemi belirtmeye çalışacağız.

TÜRKİYEDE ŞEHİRLEŞME

Cumhuriyet öncesi Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde bugünkü Türk toprakları içerisinde şehirselleşme arzeden kentlerin sayısı pek azdı. İstanbul, İmparatorluğun siyasal merkezi olarak asırlardan beri İmparatorluğu Sosyal Hayat, Kültür ve Ekonomik gücünü sınırları içerisinde sığdırma güçlüğü yanında ayrıca İzmir ile beraber iç ve dış Ticaretin bütün yükünü taşıyordu.

Sanayi Devrimini çok gerilerden izleyen Osmanlı İmparatorluğunun mevcut Sanayi tesisleri İstanbulda toplandığı gibi «Ulaştırma Şebekesinde» hep İstanbul esas olmak üzere kurulmuştu. Ticaret ve Bankacılık hizmetlerini yabancı şahıs ve şirketler ellerinde bulunduruyorlar, yerli ticaret erbabı yabancılarla işbirliği halinde birer «Tatlı su Frenki Hayatı» sürüyorlardı. Bu tarihlerde İstanbul, dış ekonomilere hizmet eden bir şehir niteliğinde idi. Saray çevresi ve zenginler kendi çıkarlarını yabancıların çıkarları ile düşündükleri sürece yurda zararlı olmuşlardır. Kurtuluş savaşı bu nedenle Anadolu'da başlatılmış, Karargâhı dış ekonomik baskılardan uzak bir Orta Anadolu Kasabasında kurulmuştu.

Kurtuluş Savaşı başarı ile sonuçlanıp Cumhuriyet ilân edildikten sonra 1927 yılına kadar sosyal hayatımızı temelden değiştiren bir dizi reformlar yapılmış, bu

reformlar modern Türkiye'nin yaratılmasında en önemli etken olmuştur. Devrimlerden sonra uygulanmaya başlanan sanayi programı, Cumhuriyet döneminde görülen Şehirleşme hareketlerinin başlatıcısı olmuştur. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından bu yana nüfusumuz yüksek bir tempo ile artmış, 1927 yılında 13.648.270 olan nüfus 1965 yılında 31.391.207 olmuştur. Gene bu yıllar arasında 3.301.046 olan şehir nüfusu % 227,44 oranında artarak 10.308.869 olmuş, köy nüfusu ise şehir nüfusuna göre daha yavaş tempo ile artarak (% 99 oranında) 20.582.388 e çıkmıştır. Bu rakamlardan anlaşılacağı üzere 1927 - 1965 yılları arasında şehir nüfusu Türkiye genel nüfusundan daha yüksek tempo ile artmıştır., Gene bu yıllar arasında Şehir - Köy nüfusunun Türkiye toplam nüfusuna oranı devamlı olarak Şehir nüfusu lehine gelişmeler göstermiş, Şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payı artmıştır.

1927 yılında, il ve ilçelerde oturan nüfusun toplam nüfusa oranı % 24,2 iken bu oran 1950 yılına kadar Dünya Harbi ve diğer nedenlerle pek az artma göster

miş, 1950 den sonra ekonomide görülen gelişmeler kısa zamanda sosyal hayattaki etkiliyerek önemli oranda Şehirleşme hareketi başlamıştır. 1950 de Toplam nüfus % 28, 8, 1960 da % 31,9 a ve 1965 te ise sa oranı % 25 olan Şehir nüfusu 1955 te % 34,5 çıkmıştır. Ekonomik Gelişme ile beraber şehir nüfusunun toplam nüfusa oranının artması doğal sayılmak gerekir. Türkiye'de de bu böyle olmaktadır. O.E.C.D. geri kalmış ülke tanımını yaparken kabul ettiği esaslar arasında tarımla uğraşan nüfus oranını % 35 olarak sınırlandırmıştır. Bu tanıma göre, ülkemiz daha uzun yıllar geri kalmışlık hüviyetinden kurtulamayacaktır. Zira bugün, Türkiye nüfusunun % 65'i tarımla uğraşmakta ve köyde oturmaktadır. Bu oran A.B.D. % 17, İspanyada ise % 35 dir.

1965 nüfus sayımı sonuçlarına göre, mevcut 31.391.207 nüfusun 10.808.869 u il ve ilçelerde, 20.582.388 i ise köylerde oturmaktadır. Şehirli nüfusun yaklaşık olarak % 30 u İstanbul, Ankara, ve İzmirde oturmaktadır. Nüfus Sayımları tetkik edildiğinde nüfusu 100.000 den fazla olan illerde daha hızlı artış görülmektedir. Aşağıdaki tablo bunu açıkça göstermektedir.

Şehir Nüfusu	1945 yılında Şehir Sayısı	Yaşayan Nüfus %	1965 Şehir sayısı	Yaşayan Nüfus %
10.000- 20.000	62	23	79	11,5
20.000- 50.000	30	30	68	22,5
50.000- 100.000	6	9	16	12,5
100.000 den fazla	4	38	14	53,5
TOPLAM	102	100	177	100

Tablodan anlaşılacağı üzere 10.000 den fazla olan yerleşme merkezi sayısı 1945 yılında 102 iken 1965 te 177 olmuş, nüfus 50.000 den fazla şehir sayısı ise 1945 te 10 iken 1965 te 30 a çıkmıştır.

NEDENLERİ

Yukarıda yer alan açıklamalar Türkiye'de bir Şehirleşme hareketinin varlığı-

nı göstermektedir. Türkiye'de görülen bu şehirleşme hareketini, ileri ülkelerde görülen sanayileşme, ekonomik gelişme ve şehirleşme üçlü sürecine uygun olarak tanımlamaya imkân yoktur. Bu nedenle Türkiye'deki Şehirleşme bir «Gelişme Şehirleşmesi» olmaktan çok bir «Demografik Şehirleşme» niteliğini taşımaktadır. Nedenlerini de Demografik Şehirleşme

nedenleri arasında aramak zorunluluğu vardır.

1950 yılına kadar oldukça yavaş bir tempo ile gelişen Şehirleşme Hareketleri nedenleri olarak devleti yeniden organize etmek, kıt sermaye faktörü sebebi ile tarıma bağlı bir ekonomi, ulusal kaynaklara dayanan bir sanayi programı, Kentsel faaliyetlerin azlığı, kırın henüz bütün kırsal nüfusunu besleyecek güçte olmaması, gelir azlığı ve istihlak temayülünün azlığı ve nihayet harp yıllarının nüfus akıcılığına engel olan psikolojisini sayabiliriz.

1950 den sonra görülen Şehirleşme nedenleri arasında hem Demografik hem de Ekonomik Gelişme Şehirleşmesinin etkenlerini bulmak kabil. Tarıma makinanın girmesi, dışa dönük bir ekonomi politikası, yatırımlardaki hızlı artışlar, ulaştırma olanaklarının artması, kentsel faaliyetlerdeki gelişmeler, sanayileşme, tarımda gizli işsizliğin artması ve kırsal iticiliği sıralanabilecek ilk nedenlerdir.

Fabrika bacası yükselen kent ve kasabalarda görülen hızlı nüfus artışları, Karabük ve Ereğli örnekleri gibi, «Gelişme Şehirleşmesine» örnek gösterilebileceği gibi, sanayileşmenin şehirlere kazandırdığı cazibeden çok, kırsal iticiliğinden ve toprağa bağlı geleneklerin zayıflamasından doğan şehirleşmeler «Sefalet Şehirleşmesine» örnek olmaktadır. Gecekondu su çok şehirlerimiz, bazı var sayımlarla, bunun en tipik örnekleridir. Beledî alt yapı, sosyal, sağlık ve konut yatırımları hazır olmadan göç alan illerimiz, uzun yıllar çözümleyemeyecekleri sorunlarla karşı karşıyadırlar.

SONUÇ :

Türkiyenin şehirleşmesi ekonomik gelişme sonucu olmadığından bir çok sorunun kaynağı olmaktadır. Yapılan hesaplara göre şehirleşen her nüfus için alt yapı, sağlık ve kültürel tesis masrafı olarak asgari 10.000 TL. lık yatırım yapmak zorunluluğu vardır.

Şehir nüfusunda daha uzun yıllar görülecek artışlar, bu amaçla milyarlarca liralık yatırım yapmak zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik gelişme sonucu olmamakla beraber Şehirleşme ve asgari standarttaki yatırımları, sanayi için bir ön yatırım olmak niteliğini her zaman muhafaza etmektedir.

Bu bakımdan Şehirleşmeyi durdurucu veya yavaşlatıcı tedbirler almak, gelişme ile gelişme olduğu gibi, Türkiyenin geleceği bakımından da gerçekçi sayılmamak gerekir. Şehirleşme ekonomik gelişme için en önemli etkidir. Türkiye sanayileşme hareketini, ancak çok problemli bu tip şehirleşme ile hedefine ulaşırabilecektir.

Kentsel faaliyetin artmasına bağlı olarak maksızın, köydeki eylemsiz iş gücünün şehirlere göç etmesi tarımda randıman artışının nedeni olmakta, göç eden nüfusun eylemli hale getirmek ulusal üretimi artırmaktadır.

Türkiyenin Şehirleşmesi Devlete, Belediyelere yeni ve önemli görevler yüklediği gibi İktisatçılara ve Şehircilik elemanlarına üzerlerinde titizlikle çalışmaları gereken sorunlar getirmektedir.

Sorun bütün kapsamı ile sahiplerini beklemektedir.

Dünya Buğday Üretim ve Ticaretinde Son Gelişmeler

Dr. Nazif KUYUCUKLU

Bilindiği gibi, bazı alışkanlıklar dı - şında, batı kültürünün yaygın bulunduğu ve yayılmakta olduğu bütün ülkelerde buğday, başlıca besin maddesi olarak kullanılmaktadır. Kendisine bölgesel olarak rekabet eden bazı tarımsal maddelere rağmen, Dünya toplam buğday tüketiminde devamlı bir yükseliş olmakta, bu durum da buğday üretimini teşvik etmekte ve ticaretini de aktüel bir konu olarak korumaktadır.

ÜRETİM DURUMU : Genel olarak ele alındığı taktirde, dünya toplam buğday üretiminin yükselen bir trentle seyrettiği görülür. Buğday ekim alanları da bir önceki yıla oranla devamlı bir artış gösteriyor. Ancak, buğday üretimini hava şartları geniş çapta etkilediğinden aynı alanlardan alınan mahsul, bazı yıllar düşük olmaktadır. Nitekim, 1963 yılı buna örnek olarak gösterilebilir. Fakat, hemen belirtmek gerekir ki, toplam üretim düşüklüğünü doğuran nedenlerin bütün dünya ülkelerinde aynı yıllarda toplanması nadir olmaktadır. Keza, üretimin en yüksek seviyeye çıkmasını sağlayan optimum şartların dünya ölçüsünde tek yılda toplanması da enderdir. Bu durum, bazı bölgelerde hava şartlarının kötü gitmesi

sonucu, mahsulün düşük kalmasına sebebiyet verirken, diğer bölgelerdeki iyi şartlar toplam üretimde yükselmeği temin etmektedir. Ayrıca, alan genişlemesi yanında, tabiat şartlarını olumlu biçimde etkileme çalışmaları da toplam üretimde artış sağlamaktadır.

Son yıllarda dünya buğday üretim ve ekim alanları şu şekilde gelişmiştir.

Yıllar	Üretim (1000 Ton)	Ekim Alanı (1000 Hektar)
1961	227.897	203.266
1962	257.108	207.926
1963	239.507	207.492
1964	274.966	216.793
1965	265.808	218.126

Kaynak: Production Yearbook, F.A.O. 1965

Uluslararası Buğday Konseyine göre, 1966/1967 yılı ise, buğday üretiminde 281 Milyon Tonla bir rekor teşkil etmiştir. Buraya bazı ülkelerin üretimleri dahil edilmemiştir. Yine aynı yılda, resmi kaynakların bildirdiğine göre, Sovyetlerin üretimi 100 Milyon tonu aşkındır ki, bu geçen yıllara oranla fevkalâde yüksek bir rakamdır. Bilindiği gibi, geçen bir kaç

yılda kuraklık Sovyet tahıl üretimini olumsuz olarak etkilemiş ve Sovyetler Kanada ile yaptıkları anlaşmalarla, özellikle 1963/1964 ve 1965/1966 yıllarında 13-14 milyon ton olan buğday açıklarını kapatma yoluna gitmişlerdir. Buğday Konseyi'ne göre, 1966/1967 yılında Kanada üretimi de 1965/1966 da 17.7 milyon ton iken 22.5 milyon tona yükselerek bir rekor teşkil etmiştir. Doğu Avrupada Romanya ve Bulgaristanda da fevkalâde hava şartları sebebiyle üretim seviyesi yüksek olmuş, keza, Avustralyada şartların uygunluğu sayesinde üretim bir rekor teşkil etmiştir.

Batı Avrupada ise, hava şartları kötü olmuş ve üretimde düşme meydana gelmiştir. Asyada Hindistan, Pakistan ve Yakın Doğunun bir çok yerlerinde de, üretimde düşmeler olmuştur. Keza Afrikada, kuraklık sebebiyle durum yukarıdakilerden farklı değildir.

Güney Amerikada üretim, bir önceki yılın düşük seviyesini muhafaza etmiştir. Arjantin'de de ekim alanının genişlemesine rağmen verim düşüklüğü sebebiyle toplam üretim seviyesi önceki yılları cüzî olarak aşabilmiştir.

Yine Uluslararası Buğday Konseyi tahminlerine göre 1967/68 yılında buğday üretimi 1966/67 seviyesini muhafaza edecek veya bir miktar aşacaktır. Kanadada ekim alanları biraz daha genişlemiş bulunmakta ve normal bir verim halinde 19 milyon ton buğday üretileceği umulmaktadır. A.B.D. de ekim alanlarında aynı genişletilme durumu vardır ve üretimin % 32 fazlalıkla 42 milyon tona yükseleceği ümit edilmektedir. Arjantin Hükümetinin açıkladığı programa göre 13 milyon tonluk bir üretim beklenmektedir. Avustralyada da bir önceki yılın üretim seviyesinin muhafaza edileceği tahmin edilmektedir.

Batı Avrupada aynı ekim alanları korunmakta ve yağışlı hava şartlarında top-

lam üretimin 44-47 milyon ton olacağı, Sovyetlerde de ekim alanları geçen yılla oranla bir düşüklük göstermekle birlikte üretimde verim yüksekliği sağlanacağı düşünülmektedir. Sovyetlerde 1966/67 üretim seviyesinin korunmayacağı sanılmakla birlikte, son yıllara oranla yüksek bir üretim düzeyi sağlanacağı ümit ediliyor. Kuzey Afrikada ise kuraklığın Tunus ve Fas üretimini olumsuz biçimde etkileyeceği sanılmaktadır.

TİCARET DURUMU : Genel olarak buğday, üretilen ülkelerde tüketilmekte - dir. Ancak, ihtiyacıdan fazla üretim yapan ülkelerle, hiç üretim yapmayan veya ihtiyacına yetecek kadar üretim yapamayan ülkeler arasında devamlı olarak buğday ticareti yapılmaktadır. Tarım plânları geniş dolayısıyla buğday üretiminin ihtiyaca yeterli olduğu ülkeler de, kuraklık veya diğer sebeplerle bazan buğday ithalatçısı ülkeler olabilmektedirler. Ayrıca, ihtiyaca yeterli buğday üretimi yapmakla birlikte, belirli ihtiyacı karşılamak için gerekli buğday türüne sahip olmak bakımından hem ithalat, hem ihracat yapan ülkelerde vardır.

Günümüzde, ortalama olarak, üretilen dünya toplam buğdayın % 20-25 kadarı uluslararası ticarete konu olmaktadır. Bu itibarla buğday dünya ticaretinde, toplam üretimine göre, en yüksek oranı teşkil eden mallar arasında olup şimdideki uluslararası buğday ticaretini düzenlemek amacı ile belirli sürelerde çeşitli «Buğday Anlaşmaları» yapılmıştır ve yapılmaktadır.

Dünya ticaretinin seviyesini etkileyen başlıca etken, o yılıki üretim seviyesi ile önceki yıl veya pek varit olmamakla birlikte önceki yıllardan kalan stoklardır. 1965/66 yılı oldukça uzun bir zamandan beri dünya buğday stokunun en fazla azaldığı bir dönem olmuştur. Durum, başlıca ihracatçı ülkelerde belirli yıllar döneminde şu şekilde gelişmiştir:

Çeşitli yıllarda sekiz ülkede toplam buğday durumu (*) (Milyon Ton)

	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67
Yılbaşı stoku	50.8	52.8	44,5	44.2	32.8
Üretim	88.4	92.6	100.0	97.0	104.6
İthalât	1.6	2.0	1.7	2.0	2.0
İç tüketim	50.1	49.8	52.4	55.0	53.6
İhracat	38.2	53.0	49.6	55.5	50.3
Yıl sonu stoku	52.8	44.5	44.2	32.8	35.9

Kaynak : Uluslararası Buğday Konseyi
Monthly Bulletin of Agricultural
Economics and Statistics, 7/8 Vo-
lum 16, 1967

Tablodan görülebildiği kadarı şu ki, 1962/63 den bu yana dünya buğday stoku gittikçe düşmüş ve değinildiği gibi 1965/66 da en aşağı seviyeye inmiştir. Ancak, 1966 /67 üretiminin yüksek oluşu, 1966/67 stokunun bir öncekinden yüksek bir seviyeye çıkmasını sağlamış ve gelecek yıl dünya ticaretine konu teşkil edecek buğday miktarının daha fazla olacağı ümidini ortaya koymuştur.

Gerçi, A.B.D. ve Fransada stok miktarları geçen yıla oranla bir miktar düşmüştür, Fakat Kanada da stok miktarı oldukça yükselmiştir. Keza 1966/67 deki yüksek üretim seviyesi sebebiyle Sovyetlerde de aynı durumun varlığı düşünülebilir.

İhracatçı ülkeler strüktüründe bir değişiklik olmamıştır. Dünya ihracatının tamamına yakınına A.B.D., Kanada, Avustralya, Arjantin ve Fransa sağlamaktadır.

Fransanın buğday üretimi gittikçe bir yükseliş göstermektedir. Bu yükseliş nedenini Ortak Pazar'ın kuruluşu ile açıklamak daha uygun görünmektedir. Çünkü, bu anlaşma Fransaya Ortak Pazara

üye olması sebebiyle Gümrük vergisi ödemeksizin buğday satma imkânı tanımakta, böylece ortak Pazar ülkelerinde tarımsal bir işbölümü doğma eğilimi ortaya çıkmış bulunmaktadır

Şuna da değinmek yerinde olur ki, Batı Avrupa ülkeleri toplam buğday ithalatı yıllar itibariyle büyük değişiklikler göstermemekte ve gelecekte de büyük değişimler olmayacağı düşüncesi hakim bulunmaktadır. Bunun yanında diğer tahıl çeşitleri ithalatında oldukça yüksek bir gelişme vardır. Buraya bu tahıl çeşitleri ile rekabet mümkün olduğu takdirde düşük kaliteli buğday çeşitlerini de katmak gerekir. Nitekim son yıllarda bu iki gurup fiyat farklarında önemli bir azalma eğilimi sezilmektedir.

Diğer tahıllar ithalatındaki artış nedeni açıktır. Bilindiği gibi Endüstriyel ülkelerde gelir seviyesi yükseldikçe hayvansal proteinlere olan talep yükselmektedir. Durum Batı Avrupa ülkelerinde de aynı olduğu için hayvan beslenmesinde kullanılan bu maddelerin ithalatı büyümektedir.

Ancak, durum dünya ölçüsünde ele alındığında çalışma alanlarının darlığı ve verimli olmayışı sebebiyle ve artan nüfusunda etkisiyle gelir seviyesi, düşük kalmaktadır. Bunun yükselmesiyle meydana gelecek ilk efektif talep artışları besin maddesi olan buğdaya karşı olacağından buğday üretim ve ticareti yükselecek, en azından bu günkü durumunu korumaya devam edecektir.

(*) Sekiz Ülke şunlardır: A.B.D., Kanada, Arjantin, Avustralya, Fransa, İtalya, İspanya ve İsveç

Gelir Vergisinde Cibayet Usulü

Ekrem GÜRCAN

Bugün herkeş gelir vergisi kaçakçılığı yapıyor, vergi verilmiyor, gelir vergisi yalnız memur ve işçilerden alınabiliyor. Umumi kanaati vardır. Gelir vergisi tam tahsil edilebilirse bütçe açık vermeyeceği gibi fazlalığı olur diye haklı veya haksız olarak bütün gelir sahiplerini itham edilmektedir. Bu ithamlar karşısında mevzuata uygun olarak gelirini gösterip vergi ödeyen Vatandaşlar mutaaarr olmaktadırlar.

Keza sermayeleri dar olan küçük esnaf (Ayakkabı imalatçılığı, küçük el işleri, Mobilyacılık, Konfeksiyonculuk v.s. gibi) imâl ettiği emtianın hepsine fatura vermediği, fatura verdiklerinde de emtia adedi az fiatlarının yüksek gösterdiğinden o emtianın alış fiatlarının çok yüksek olduğu, imalatçıların imalatlarının az gösterildiğinden vergi verilmediği ileri sürülmektedir.

Bu söylentilerin ve haksız ithamların önüne geçmek için gelir vergisinin cibayet usulünde bazı tadilat yapmak faydalı olur kanaatindayım.

Söyleki:

1 — Bütün emtia ve hizmet satışları faturaya tabi olmalıdır. Fatura emtianın satıldığı anda miktarı ne olursa olsun verilmelidir. Faturasız emtia satışına asla

müsaade edilmemelidir. faturası olmayan emtia satanlar hakkında ağır müeyyideler konulmalıdır. Faturalar daimi teftişe hazır bulundurulmalı, teftiş için her istenildiğinde ibraz edilebilecek şekilde müessesede olmalıdır. Bu faturalar 5 sene saklanmalıdır. Bir seneden eski olanlar ibraz edilmek şartı ile müessesede olmayabilir.

2 — Yetkili komisyonlar tarafından her emtia veya emtia gurubu için kâr hadleri ve bu kâr hadlerine göre vergi nisbetleri tesbit edilmelidir. Bu kâr hadleri o emtianın satış fiyatı için bir mecburiyet değil vergi tahakkuku için bir haddir. Yoksa satış fiyatı serbesttir. Komisyonlar tarafından tesbit ve tahakkuk ettirilen vergiler bu vergiler için tanzim edilen pulların aşağıda bahsedeceğim sınıflar tarafından satış faturalarına yapıştırılması suretiyle tahsil edilmelidir.

3 — Faturaların kesilip kesilmediği ve faturalara vergi pullarının yapıştırılıp yapıştırılmadığını maliyenin yetkili elemanları teftiş ve takip edeceği gibi piyasa teftiş eden Belediyeler v.s. idarelerin yetkili organlarına teftiş ve şikâyetlerin tetkiki selâhiyeti verilmelidir.

Bu suretle Maliye hem kendi elemanlarından, hem de diğer idarelerin elemanlarından istifade etmiş olur. Şikâyetler Maliye dairelerine, diğer selâhiyet ver-

len idarelere yapılacağı gibi muhtelif yerlere konacak şikâyet kutularına atılacak şikâyet dilekçeleri ile yapılabilir. Pul yapıştırmayanlar ve nisbetlere riayet etmeyenler hakkında ağır müeyyideler konulmalıdır. Teftiş, şikâyet ve tetkikat neticesinde vergi kaçırıldığı tesbit edildiğinde alınacak vergi ve cezanın muayyen nisbetinde bir meblâğın teftiş ve tetkikatını yapan elemanlara verilmesi uygun olur. Verilecek bu meblâğ memurun daha zevkle çalışmasını teşvik eder.

Vergi pulları Maliye Dairelerinde, Mal Müdürlüklerinde ve damga pulu bayilerinde satılabilir. Bu pullar üzerinde kaç kuruşun vergisi, Pul kıymeti, hangi emtia veya emtia gurubuna ait olduğu, hangi sınıfa ait olduğu, (İmalâtçı, ithalâtçı, toptancı, perakendeci gibi) numaraları, satıcı, alıcı pulu diye yazılmalıdır.

4 — Kâr hadleri ve vergi nisbetleri tayin olunan emtianın vergilerinin tahakkuk ve pulların yapıştırılması işini aşağıdaki sınıfların yapması uygun olur. Bu sınıfların adedi az yerleri belirli ve satış miktarları çok olduğundan teftiş ve takibi kolay cibayet masrafı az olur.

a) Zırai Müstahsil Vergileri :

Müstahsilin emtiasını satın aldığı yer ve müstahsil namına satış yapan komisyoncu tarafından vergi pulları yapıştırılır. Toprak Mahsulleri Ofisi, Şeker Şirketi, Meyva ve Sebze hallerinde çalışan komisyoncular gibi. Pullar Müstahsilin verdiği faturalara, komisyoncuların kestiği müstahsil faturalarına, müstahsile ödenen ödeme fişlerine, makbuzlara ve bunlara benzer sorulduğunda ibraz edilebilecek vesaik üzerine yapıştırılır. Müessesede kalan suretlerine bu pulların numaraları yazılır.

b) İmalâtçılar satış faturalarına bu pullardan yapıştırır. Kendilerinde kalan suretlere numaraları yazılır. Eğer yaptıkları

ları satışlar perakendeciye veya işportacıya ait ise onlara ait vergilerin pulları da bu faturalara yapıştırılmalıdır. Emtia verisiye, vadeli de satılmış olsa bu pulların bedeli alıcıdan alınmalıdır. Veyahut alıcı ve satıcı aralarında anlaşılır.

c) İthalâtçı, toptancı ve Komisyoncular kestiği faturaya kendisine ait pul ile perakendeciye ait pulları yapıştıracak, faturaların suretine satış ve alış pullarının numaraları yazılmalıdır. Perakendeciye ait pullar alış pulları olup paraları perakendecilerden bu sınıflar tarafından alınacaktır. Bu suretle takibi çok güç olan perakendeci ve seyyar esnaf tamamıyla vergi ödemiş olacaktır. Satılmama, Fire verme gibi hususlar vergi nisbetlerini tayin eden komisyoncular tarafından nazara alınır.

ç — Birinciden sonraki 2. ci. 3. cü toptancılara yeniden satılacak şekilde satış yaparlar C bendindeki usulü tatbik edeceklerdir. Eğer kendi vergileri evvelce kesilmişse bunu kestiği faturada bildirip numaralarını yazacaklardır.

d) Küçük esnaf, imalâtçı (Ayakkabı imalâtçısı, çantacı, dokumacı, mobilyacı v.s. gibi imalâtçılar) vergileri satış bedellerinden alıcıları tarafından düşüp faturaları üzerine pulları yapıştırılmalıdır. Kendilerinde kalan suretleri üzerine de pul numaraları yazılmalıdır.

İmalâtçıdan müstehlike satmak için emtia alanlar aldıkları faturalar üzerine kendilerine ait pulları yapıştırmalıdır. Bu esnaf imalâtçı (Soğuk demirci, boyacı, camcı gibi) nihai alıcıya perakende satış yapıyorsa bu satışlarını fatura ile yapacak. Bu faturalara pulları yapıştıracak numaralarını kendindeki surete yazacaktır.

e) Müstehlike satış yapan perakendecilerin pulları emtiayı aldıkları yerler tarafından alış faturalarına yapışacaktır. Meselâ eczanelerin vergi pulları aldıkları

firmalardan, Bakkalların pulları emtiayı aldıkları firmalar tarafından yapıştırılacaktır.

f) Doktorlar reçetelerinin, mühendisler plânlarının üzerine pullarını yapıştıraraklardır.

Bu suretle faturasız nihaî müstehlike hariç hiçbir satış yapılmayacak ve hiçbir kimse vergi verilmiyor, vermiyor şüphesi altında kalmıyacaktır.

NETİCE :

İmalâtçı ithalâtçı, Toptancı, Doğru - dan doğruya müstehlike satış yapan toptancı, her satışları için satış anında fatura kesecektir. Bu faturalara yukarıda bahsettiğim şekilde vergi pulları yapıştırılacak ve bu faturalar her istenildiği anda ibraz edilebilecek gibi beş sene saklanmalıdır. Bu işi takip eden memura kaçırıldığı tesbit edilen vergi ve cezalardan muayyen bir meblâğ verilmelidir.

ÇANAKKALE Seramik Fabrikaları A.Ş.

Türkiyede ilk defa beynelmilel
norm ve evsafa uygun olarak
imâl etmekte olduğu

KAROFAYANS

(BEYAZ VE RENKLİ)

İZALATÖR

(ALÇAK VE YÜKSEK GERİLİM)

Elektro porselen ve sair seramik mamullerini
piyasaya arz etmektedir.

Müracaat: Galata, Tersane Cad. Kipman Han Kat 5, Tel: 49 62 50
Fabrika : Tel. Çan 29 Telgraf: Kaleseramik - İstanbul

TAVİLLER

ENVER TAVİLOĞLU

Ucuz Kumaş Alabilmek için Telaş Etmeyin

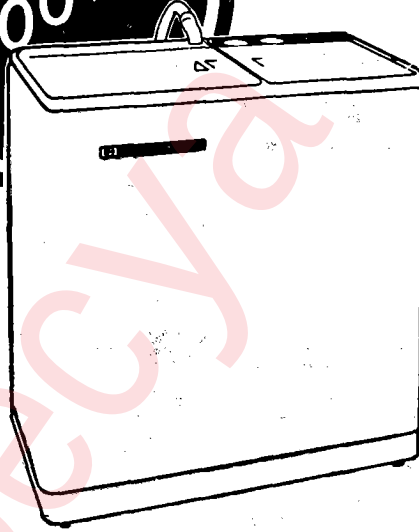
Son Moda (Kusursuz)

Yünlü - ipekli - Keten ve emprime kumaşlar devamlı olarak imalât fiyatına "Taviller,, ucuz kumaş pazarında satılmaktadır.

Lütfen bir kere kumaşlarda kalite ve hayret edilecek ucuzluğu bir arada görmek için "Taviller,, ucuz kumaş pazarını ziyaret ediniz.

Taviller ucuz kumaş pazarı

Mısır Çarşısı içi Sultanhanı kapısı Belediye tahsil şubesi üstü

1407 M

DÜNYADA EN ÇOK SATILAN ÇAMAŞIR MAKİNESİ

Mataş Ticaret A.Ş. Halaskârgazi Cad. 133
Pangaltı - İstanbul Tel: 47 44 30

Güzellik banyonuz için

kullanınız

*Puro, sizi daha genç,
daha güzel gösterir...*

*Puro, cildinize,
hayranlık yaratan
bir cazibe verir.*

Bol köpüklü - Nefis kokulu

PURO

SİZİN ÖZ MALINIZDIR

ŞİDDETLİ

BAS

AĞRILARINA
KARŞI

GRİPİN

*başarı ile
kullanılır!*

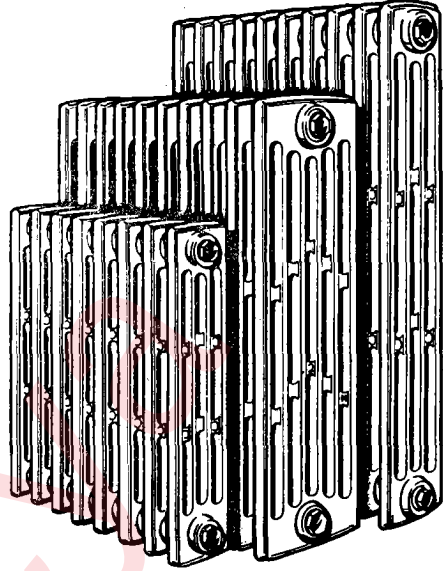

GRİPİN 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir

Dünyaca tanınmış

Chappée (TİPİ)

Kolonlu Döküm Radyatörleri inşaatçıların hizmetinde

Beynelmilel şöhreti haiz FRANSIZ SOCIÉTÉ GÉNÉRALE DE Fonderie firması ile memleketimizin en modern döküm fabrikası olan Türk Demir Döküm Fabrikaları'nın işbirliği neticesinde meydana gelen bu yeni CHAPPÉE tipi radyatörler:

- Bütün dünyanın rağbet ettiği kolonlu radyatör tipini memleketimize getirmektedir
- Güzel şekli ile kullanıldığı yerin dekoruna ahenk katar
- Metre kare başına ısı randımanı %11 daha fazladır

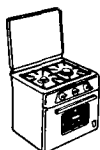

TÜRK DEMİR DÖKÜM FABRİKALARI A.Ş.

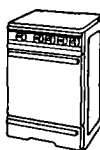
Silâhtar - İstanbul

Ocak

Fırınlı Ocak

Fırın

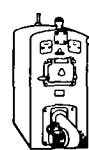
Soba

Bütangazı
Sobası

Şofben

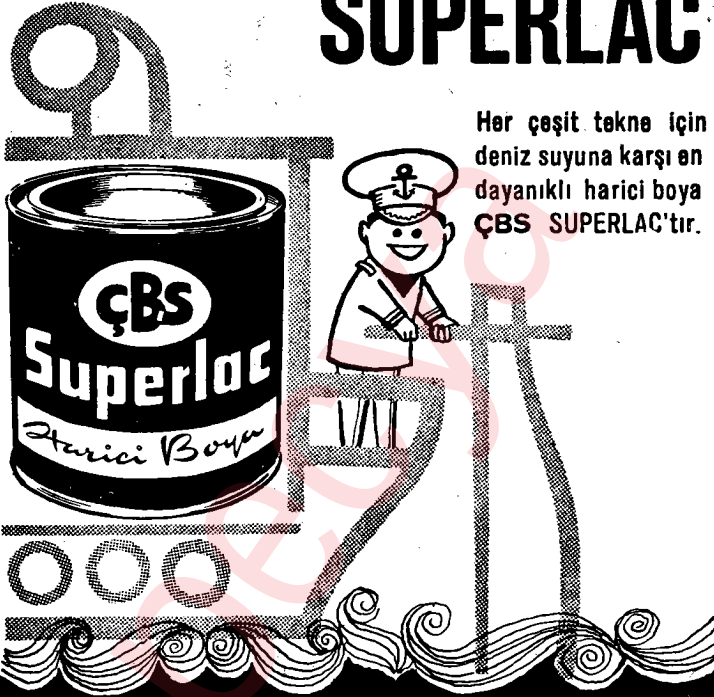
Kalorifer
Kazanı

Radyatör

BİNALARINIZ ve DENİZ VASITALARINIZ İÇİN

SUPERLAC

Her çeşit tekne için
deniz suyuna karşı en
dayanıklı harici boya
CBS SUPERLAC'tır.

Kolay sürülür
Çabuk kurur, fırça izi bırakmaz
Dış tesirlere ve Deniz suyuna
karşı mukavimdir
Çeşitli cazip renkler

ÇAVUŞOĞLU
BOYA SANAYİİ
İSTANBUL

TRAKYA BUZBAĞ NARBAĞ KALEBAĞ ÜRGÜP

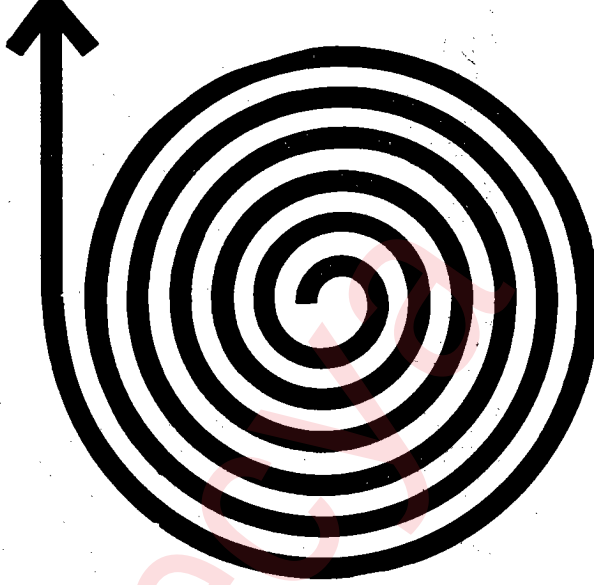
Şahin

Ş Ö H R E T
T. C. TEKEL İDARESİ

Devamlı olarak

Gelişen imalât Gelişen kalite Gelişen servis,

Kendi sahasında Türkiye'nin en güçlü ve modern teşkilâtını kurarak 11 yıldanberi çeşitli elektrikli ev aletleri imal eden ARÇELİK, kalitesini geliştirmiş, fiyatlarını indirmiş ve böylece kaliteli mamullerinin uygun fiyatlarla satın alınabilme imkânını halkımıza sağlamıştır.

Diğer taraftan memleket çapındaki ARÇELİK Servisi, Arçelik sahiplerinin her türlü bakım ve parça ihtiyacını anında karşılayarak Arçelik mamullerinden azami randıman almanızı sağlamaktadır. Eskiden vitrinlerde seyredilen mamuller şimdi Arçelik sayesinde en mütevazı Türk yuvasında dahi sevinçle kullanılıyor...

Türk halkının mutluluğunu sağlıyor.

ARÇELİK

Hergün dünden ilerde

1968 YILINDA

17

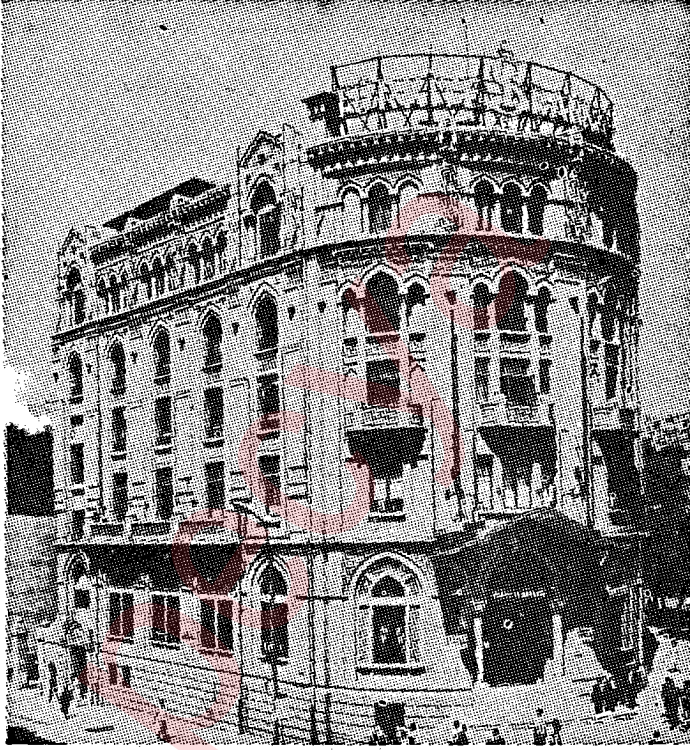
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon

Milyon

Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon

T.C. ZİRAAT BANKASI

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN
TÜRKİYE İŞ BANKASI
hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR ● HAVALA ● TİCARİ SENETLER ● KREDİ MEKTUPLARI
● KEFALET MEKTUPLARI ● DÖVİZ ALIM VE SATIMI ● SEYAHAT
ÇEKLERİ ● İTHALÂT AKREDİTİFLERİ ● KİRALIK KASALAR ● v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR